

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТЛІГІ
Ш. ЕСЕНОВ АТЫНДАҒЫ КАСПИЙ МЕМЛЕКЕТТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖӘНЕ
ИНЖИНИРИНГ УНИВЕРСИТЕТІ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ИНСТИТУТЫ
ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ КАФЕДРАСЫ**

БЕКЕНЖАН Ж.Б.

**«ЭКСПЕРИМЕНТАЛДЫ ПСИХОЛОГИЯ» ПӘНІ БОЙЫНША
ЗЕРТХАНАЛЫҚ САБАҚТАРҒА АРНАЛҒАН
ӘДІСТЕМЕЛІК НҮСҚАУ**

«Эксперименталды психология» і пәні бойынша зертханалық жұмыстарын ұйымдастыруына және оқытуына байланысты
050103 – «Педагогика және психология» мамандығының студенттеріне арналған
(оқу-әдістемелік нұсқау)

Ақтау - 2010ж.

Бекенжан Ж.Б. Әдістемелік нұсқау

Ш.Есенов атындағы КМТЖИУ– Ақтау, 2010 ж. (қазақ тілінде), 63 бет.

Пікір жазған: А.Х.Аренова
педагогика ғылымдарының
докторы, профессор

«Эксперименталды психология» пәні – психологиялық-педагогикалық пәндерінің ішінде негізгі және ең басты пәннің бірі. Бұл әдістемелік нұсқау жоғары оқу орынның педагогика және психология мамандығының студенттеріне арналады. «Эксперименталды психология» пәні бойынша өткізілетін зертханалық жұмыстарын ұйымдастыруына және оқытуына байланысты болғандықтан студенттерге ұсынылып отыр.

Бұл пән дәріс сабақтарымен қатар зертханалық сабақтарын қарастырады. Басты қызметі – эксперименталды психологияның зертханалық жұмыстарын өткізуінің арқасында студенттердің кәсіби іскерліктері мен дағдыларының қалыптасуына әсер ету. Эксперименттік зерттеулерді жоспарлау барысында қолданылатын тәжірибелік жұмыстарының дағдыларын дамытуына байланысты ұсынылып отырған әдістемелік нұсқауды пайдалануға болады.

Сонымен қатар «Эксперименталды психология» пәнінен студенттердің өзіндік жұмыстарының тақырыптары көрсетілген. Бұл оқу-әдістемелік құрал студенттердің пәнінен алған теориялық білімін пайдалана отырып, кәсіби білік, дағдыларын қалыптастыру мақсатында студенттерге көмекші құрал.

Ш.Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті Педагогикалық технологиялар институтының «Педагогика және психология» кафедрасының отырысында қаралып, бекітілген.

© Ш.Есенов атындағы КМТЖИУ

Мазмұны:

Алғы сөз -----	4
Лабораториялық сабақ №1.	
Тақырыбы: Психологиядағы зерттеу әдістерін анықтау -----	6
Лабораториялық сабақ №2.	
Тақырыбы: Абсолюттік табалдырықтың өлшемдерін қарастыру -----	11
Лабораториялық сабақ №3.	
Тақырыбы: Тікелей және тікелей емес шкалалау типтерін талдау -----	15
Лабораториялық сабақ №4.	
Тақырыбы: Қимыл-қозғалыстарының психомоторикасын зерттеу -----	18
Лабораториялық сабақ №5.	
Тақырыбы:Қабылдаудың эксперименттік зерттеулерін ұйымдастыру Психофизикалық зерттеулер -----	20
Лабораториялық сабақ №6.	
Тақырыбы: Естың эксперименттік зерттеулерін ұсыну -----	25
Лабораториялық сабақ №7.	
Тақырыбы: Қорытынды нәтижелерді талдау. Мәліметтерді стандарттық процедуралар арқылы өңдеу және ұсыну -----	28
Лабораториялық сабақ №8.	
Тақырыбы: Зейін және оны эксперименттер арқылы зерттеу -----	31
Лабораториялық сабақ №9.	
Тақырыбы: Зерттеулер гипотизасын анықтау -----	34
Лабораториялық сабақ №10.	
Тақырыбы: Бірфакторлық зерттеулерді ұйымдастыру және жүргізу-----	38
Лабораториялық сабақ №11.	
Тақырыбы: Эксперименттер -----	43
Лабораториялық сабақ №12.	
Тақырыбы: Зерттеудің факторлық жоспары-----	47
Лабораториялық сабақ №13.	
Тақырыбы: Қолданбалы зерттеулеріндегі эксперимент моделдері. Валидтілік мәселелері -----	51
Лабораториялық сабақ №14.	
Тақырыбы: Корреляциялық зерттеулерді қолдану -----	54
Лабораториялық сабақ №15.	
Тақырыбы: Психологиядағы зерттеулердің жаңа әдістері -----	58
Пайдаланылған әдебиеттер -----	62

Алғы сөз

Қазіргі заманғы мұғалімдер мен педагог-психологтарды кәсіби даярлау Қазақстан Республикасындағы 2005-2010 жылдарға арналған білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасының талаптарында көрсетілген қоғамның интеллектуалды күш-қуатына және білім берудің деңгейіне сай келуі қажет.

«Эксперименталды психология» курсы 050103 – «Педагогика және психология» мамандығы бойынша бакалаврларды кәсіби даярлауда маңызды орын алады.

«Эксперименталды психология» курсы менгеру барысында студенттер эксперименталды зерттеуді өткізу заңдылықтарымен танысады, оның негізгі әдістерін меңгереді және оларды өз еркімен қолдануға үйренеді. Осыған орай бұл пәннің өткізілу барысында лабораториялық сабағында материалдарды бекітетін, қажетті дағдыларды қалыптастыратын дәрістер мен лабораториялық сабақтарға көңіл бөлінеді.

Зертханалық сабақтар студенттерге қажет білімдері мен біліктерін пайдалану мақсатында лабораториялық дайындықтарына бағытталған. Эксперименталды психологияның негізгі зерттеу әдістері, психологиядағы ұйымдастырушылық әдістер, бақылау, эксперименттің өтілу барысы мен техникасы, бақылау құралдары қарастырылады. Эксперименттегі зерттеуші мен сыналушының қарым-қатынасы, олардың тұлғасы мен іс-әрекеті, мотивациясы, эксперимент жүргізудің этикасы мәселелері қарастырылады. Бұл лабораториялық сабақ эксперименттің валидтілігін, оның түрлерін, тәуелсіз және тәуелді ауыспалыларды бөлу мен шкалалау тәсілдерін, экспериментті жүргізудің кезеңдерін қарастыруға бағытталған. Эмпирикалық нәтижелерді интерпретациялау әдістері, зерттеудің нәтижелерін ауызша және жазбаша ұсыну формалары, ғылыми баяндамаларға қойылатын талаптар туралы мәселелер жан-жақты қарастырылады. Белгілі бір тақырыбына сәйкес экспериментін жүргізу әдістемесімен және техникасымен, сонымен қатар сабақтарды, зертханалық және өзбетінше жұмыстарды құрастыру және оны өткізу әдістемесімен студенттерді таныстыру жұмыстары ұйымдастырылады. Лабораториялық сабақ фундаменталды негізінің және ғылыми зерттеулердің негізгі тәсілдерін меңгеруді құрайды.

«Эксперименталды психология» пәнінің лабораториялық сабақ түрі ретінде өзінің мақсаты мен міндеттерін ұсынады.

Мақсаты: студенттерді эксперименталды жұмысты жүзеге асыру үшін қажетті білім меңгерген, өз еркімен зерттеу жүргізуге жаттықтыру болып табылады.

Міндеттері:

- бақылау мен басқа эмпирикалық әдістерді жүргізу;
- жоспарланған және ұйымдастырылған психологиялық эксперименттерді теориялық білімдерді қолдана отырып жүзеге асыру;
- эксперименттік зерттеудің өтілу барысында дағдыларды қалыптастырып, оның алған нәтижелерінің ұсынылуы мен өңделуін білуі;
- ғылыми зерттеудің өтілуінің белгілі бір мәдени деңгейін және эксперименталды жұмысқа бағытталуын қадағалау.

Оқыту процесінде студент **білуі қажет:**

- эксперименталды психологияның қалыптасуы мен даму тарихын білуі керек;
- психологиядағы теориялық және эмпирикалық білім туралы ұғымдарды білуі керек;

- теориялық білімдерін тәжірибеде пайдалана білуі керек;
- психологиялық эксперимент ерекшелігін, іс-әрекеттің эксперименталды психологиясы жайлы, әрекеттің табиғи және жасанды түрлері жайлы білімдері болуы керек.

Оқыту нәтижесінде студент **меңгеруі қажет:**

- лабораториялық жұмыстарды жоспарлау және жүргізу дағдысын меңгеруі керек;
- түрлі әлеуметтік жүйелерде эксперименталды зерттеулер жүргізу дағдысын меңгеруі керек;
- психологиядағы ғылыми-ұғымды аппараттарды игеру шеберлігін меңгеруі керек;
- зерттеу іс-әрекет дағдыларын меңгеруі керек.

Зертханалық сабақтар бағдарламаға сай, дәріс курсының мазмұнына сәйкес, құрастырған нұсқаулар мен әдебиеттерге сүйеніп жүргізілуі тиіс. «Эксперименталды психология» пәнін психология, жалпы психология, педагогикалық психология сабақтары бойынша алған білімдерге негізделеді, студенттің меңгеруіне психологияға кіріспе, жас ерекшелік психологиясы, психология қарым-қатынасы пәндері бағыт бағдар береді. Эксперименталды психология болашақ педагог-психолог оқытушының профессионалдық қалыптасуы үшін қажетті өзіндіктану, өзіндікталдау дағдыларын меңгеруге себепші. Лабораториялық сабақтардың барысында студенттер психологиялық процестерді, психомоторлы қасиеттерді, психологиялық қалыптарды зерттеудің психодиагностикалық әдістерін тәжірибеде қолдану іскерліктері мен дағдыларын меңгерулері тиіс.

ЛАБОРАТОРИЯЛЫҚ ЖҰМЫС № 1
ЖҰМЫС АТЫ:
ПСИХОЛОГИЯДАҒЫ ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІН АНЫҚТАУ

Жұмыс мақсаты

1. Психологиялық зерттеу объектісінің кейбір ерекшеліктерін анықтау.
2. Психологиялық зерттеуінің эксперименттік процедурасын және эксперимент жүргізу.
3. Психологиядағы тесттер түрлерін қарастыру.
4. Психологиядағы бақылау әдістерін қолдану.
5. Психологиядағы өз-өзін бақылау әдістерін пайдалану.

Тапсырма

1. Эмпирикалық мәліметтерді жинақтау және талдау әрекетіне сүйену.
2. Адам туралы шынайы, тұрақты және тексеруден өтетін білімдерді жинақтау.
3. Қазіргі ғылыми зерттеулеріндегі әдістемелік бағыттарының дәрежесі мен кемшіліктерін, олардың орнын, қазіргі уақытта қалыптасқан барлық даму логикасын байқап көруіне көмек көрсету.
4. Әдіс және әдістеме түсініктерін ашу.
5. Психологиядағы эмпирикалық зерттеуінің әдістері танымдық қатынас тәсілдері ретінде интроспекция, экстероспекция және түсіну (эмпатия) анықтамаларын талдау.
6. Бақылаудың экспериментпен салыстыру барысында негізгі айырмашылықтарын айыру.

Теориялық түсінік

Әдіс – зерттеушінің зерттелінініп жатқан шындыққа танымдық қатынасының тәсілі және зерттеу құрылымы ретінде қарастырылады.

Әдістеме – эмпирикалық мәліметтерді жинақтау технологиясы және фиксация тәсілі.

Интроспекция – субъективтік әдіс ретінде, зерттеушінің айтуымен басқа адамдардың психикалық өмірі туралы, ол адамның өзінен алған мәліметтерін талқылап жеткізуі ретінде қарастырылады.

Экстероспекция – басқа адамды және адамдар тобын бақылау (немесе сыртқы бақылау). Нәтижелер бағасының критериясы: сенімділік, валидтілік, қайта жаңғырту.

Түсіну (эмпатия) – тану әдісі, бұл бөтен жанды және нәтижелер рефлексиясы мен оларды жинақтау тәсілдерін тікелей қабылдауын ұйғартады.

Лабораториялық жұмыс ұстанымының сипаттамасы

Психологтардың эксперименттік (зерттеушілік) әрекеті, немесе, басқа сөздермен айтсақ эмпирикалық мәліметтерді жинақтау және талдау әрекеті, төтенше әртүрлі болып кездеседі.

Психологиялық зерттеулерінің әдістер ерекшеліктері психологиялық ғылым объектісімен себептелінеді.

Психология басқа көптеген жаратылыстану ғылымдарынан қарағанда дамыған объектісімен, жалпы психика және соның ішінде адамзат психикасы ретінде тығыз байланысты.

Мақсатқа бағытталған, белсенді, адаптациядан өтетін, бірсәтте тұтастай және бөлінбейтін құрылымының көптеген сыртқы тітіркендіргіштеріне жауап беретін адам ретінде психологияда зерттеу объектісінің ерекшелігімен себептелінеді.

Лабораториялық жұмысқа әдістемелік сілтемелер

1. Б.Г. Ананьевтың ұсынып отырған психология әдістерінің классификациясын 4 топқа бөлген:

- а) ұйымдастырушылық;
- ә) эмпирикалық;
- б) эксперимент нәтижелерінің өңдеу тәсілі;
- в) интерпретациялық

2. Психологиялық зерттеулерінің әдістері мен методологиясы.

- Психологияның методологиялық және теориялық мәселелері. / Жауапты редактор Шорохова Е.В. – М., 1969. Б.218-245 /

3. Психологиялық зерттеуінің эксперименттік процедурасы

- Л.С. Славина жұмысында экспериментке оқушылардың сициметриялық сауалнамасы жатады. / Славина Л.С. Дети с аффективным поведением. – М., 1966. /

- В. Штерн «эксперимент нақты, құбылыс едәуір қарапайым және оқшалау, және де шарттар тұрақты болған сайын ол жасақталған және индивидті зерттеуінен әріде қалы турады». / Кітаптан алынған цитата The Tools Social Science. – London, 1953 – P.260/

- Э. Гринвуд «мүмкін, біз бақылауды қамтамасыз етуінде, зейінімізді қарапайым және минуттық сұрақтарға шоғырландырамыз, соның себебімен нақтылықты сенімсіз (күмәнді) қамтамасыздандыру үшін біздің нәтижелеріміздің мәндігін құрбан етеміз». / Greenwood E. Experimental Sociology. N. Y., 1945 – P.93./

- Вариациялық талдау: тәуелсіз ауыспалыдан тәуелді ауыспалыға. / Psychology and the symbol – N Y 1965 – P.228./

4. Психологиядағы бақылау әдісі.

- Х.инженьорс «психология – ғылыми жаратылыстану пәні, және «психикалық функциялар» биологиялық даму барысында табиғи тіршіліктерінің табылуы мен органикалық іс-әрекетінің нәтижесі ретінде» / Инженьорс Х. Введение в психологию. – Л., 1925. – С.229./

- Психологияның зерттеуінде бақылау әдістерін қолдануында И.В. Страховтың «мұғалімнің педагогикалық такт» зерттеуі қызмет ете алады. / Страхов И.В. Психология педагогического такта. Методы изучения педагогического такта. – Саратов, 1966./

- «Егер де, стимуляция нақты болмаған жағдайда, оны біз өзіміздің ұстанымызға, әсіресе өзіміздің тұлғамызға орай интерпретациялаймыз». / Фресс П., Пиаже Ж. Экспериментальная психология. – М., 1966. –С.109. /

5. Психологиядағы өз-өзін тану.

- Психологияда объективті әдісті қорғай және субъективтік әдістерге әділетті критикалық баға бере отырып Теплов Б.М. субъективизмнің методологиялық позициясына және бұған байланысты өз-өзін бақылау әдісін абсолюттандыруға қарсы шықты. / Теплов Б.М. Об объективном методе в психологии. – М., 1952. – С.238.

- Кейде өз-өзін бақылау материалдары эвристикалық мағынаны айқындайды. / Кравков С.В. Самонаблюдение // Новые идеи в психологии. –М.,1922.

- Квалификациялық өз-өзін бақылауының мәні психологтын қарауымен өтіледі. Бұл жағдайда гипотезаларының құнды болуына әкеледі. / Руководство по психотехническому подбору. – М.; Л.,1929.

Жұмысты орындау реті

1. Эмпирикалық мәліметтерді жинақтау және талдау әрекеті.
2. Адам туралы шынайы, тұрақты және тексеруден өтетін білімдер.
3. Қазіргі ғылыми зерттеулеріндегі әдістемелік бағыттарының дәрежесі мен кемшіліктерін, олардың орнын, қазіргі уақытта қалыптасқан барлық даму логикасын байқау.
4. Әдіс және әдістеме түсініктері.
5. Психологиядағы эмпирикалық зерттеуінің әдістері танымдық қатынас тәсілдері ретінде интроспекция, экстероспекция және түсіну (эмпатия) анықтамалары.
6. Бақылаудың экспериментпен салыстыру барысында негізгі айырмашылықтары.

Бақылау сұрақтары

1. Психологиядағы тарихи қалыптасқан эмпирикалық зерттеу әдістерінің танымдық қатынас тәсілдері.
2. Эксперименталды психология курсының мақсаттары мен міндеттері.
3. Интроспекция, экстероспекция, түсіну анықтамалары.
4. Бақылаудың эксперименттен айырмашылығы.
5. Б.Г. Ананьевтың әдістер классификациясы.
6. Вариациялық талдау және факторлық талдау ерекшеліктері.
7. Психикалық процесстер детерминациясы туралы плюралистикалық көзқарас.
8. Тест, психологиялық тест, тесттік әдістеме.
9. Тұлғаның интеллектуалдық даму деңгейін анықтау.
10. Тест әдістерінің құндылығы.
11. Экстраспективтік бақылау анықтамасы.
12. Бақылау әдісінің ерекшелігі.
13. Бақылаудағы бірлік тіркеу.
14. Бақылаудағы психологиялық деректің вербалдық тіркеу формасы.
15. Ғылыми зерттеуінің теориясы мен методологиясының мәні.
16. И.В. Страховтың психологиялық зерттеулеріндегі мұғалімнің педагогикалық әдепі бақылау әдісі тәсілі ретінде қолдану.
17. Жоғары интеллектуалдық функцияларының зерттеуіндегі интроспективтік психологияның өкілдері.
18. Интервью, анкета, социометрия әдістері.
19. Хаттарды, кунделіктерді талдау, өмірбаяндық әдіс.
20. Субъективтік – идеалистік психологияда өз-өзін бақылау әдісін қолдану.
21. С.В. Кравковтың өз-өзін бақылау ерекшелігінде өз-өзін бақылау материалдарының эвристикалық мәнділігі туралы.
22. А.А.Смирновтың бағытталған шарттарында зерттеушінің есте сақтау нақтылығына арналған зерттеу-тәжірибелері.
23. Эмпирикалық мәліметтерінің экспликация тәсілі (субъектінің ішкі тәжірибесі).

Есеп беруіне тиісті сілтемелер

1. Жұмыстың аты және мақсаты.

2. Тапсырма.
3. Құрылымдық зерттеу схемасы.
4. Схемалар мен графиктер.
5. Есептемелер (расчеттар).
6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау.

Мысалы:

1. Жұмыстың аты және мақсаты

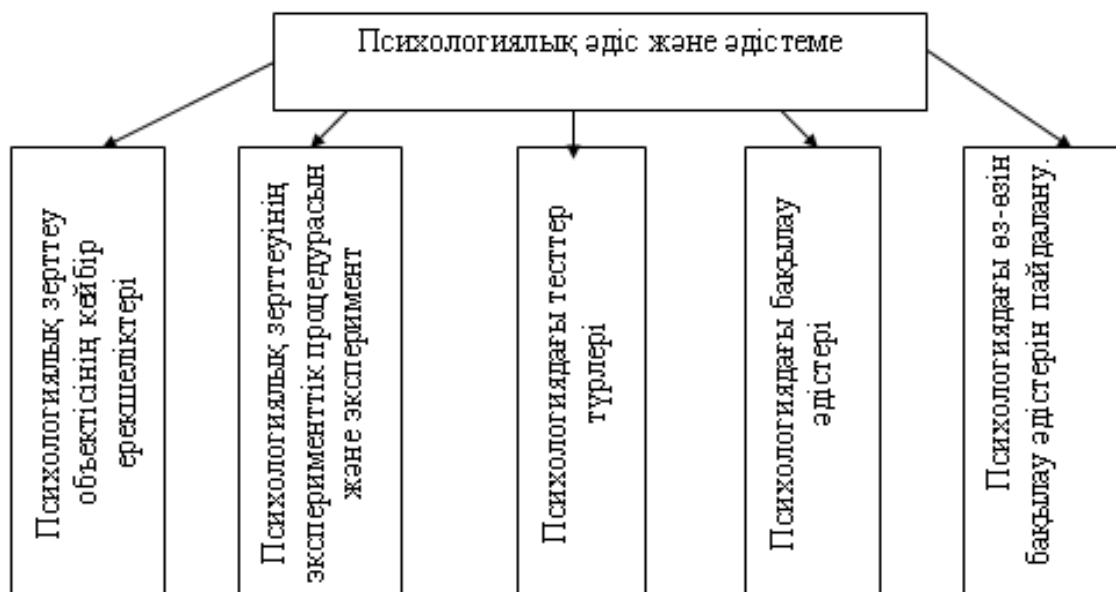
Психологиядағы зерттеу әдістерін анықтау:

- психологиялық зерттеу объектісінің кейбір ерекшеліктерін анықтау;
- психологиялық зерттеуінің эксперименттік процедурасын және эксперимент жүргізі;
- психологиядағы тесттер түрлерін қарастыру;
- психологиядағы бақылау әдістерін қолдану;
- психологиядағы өз-өзін бақылау әдістерін пайдалану.

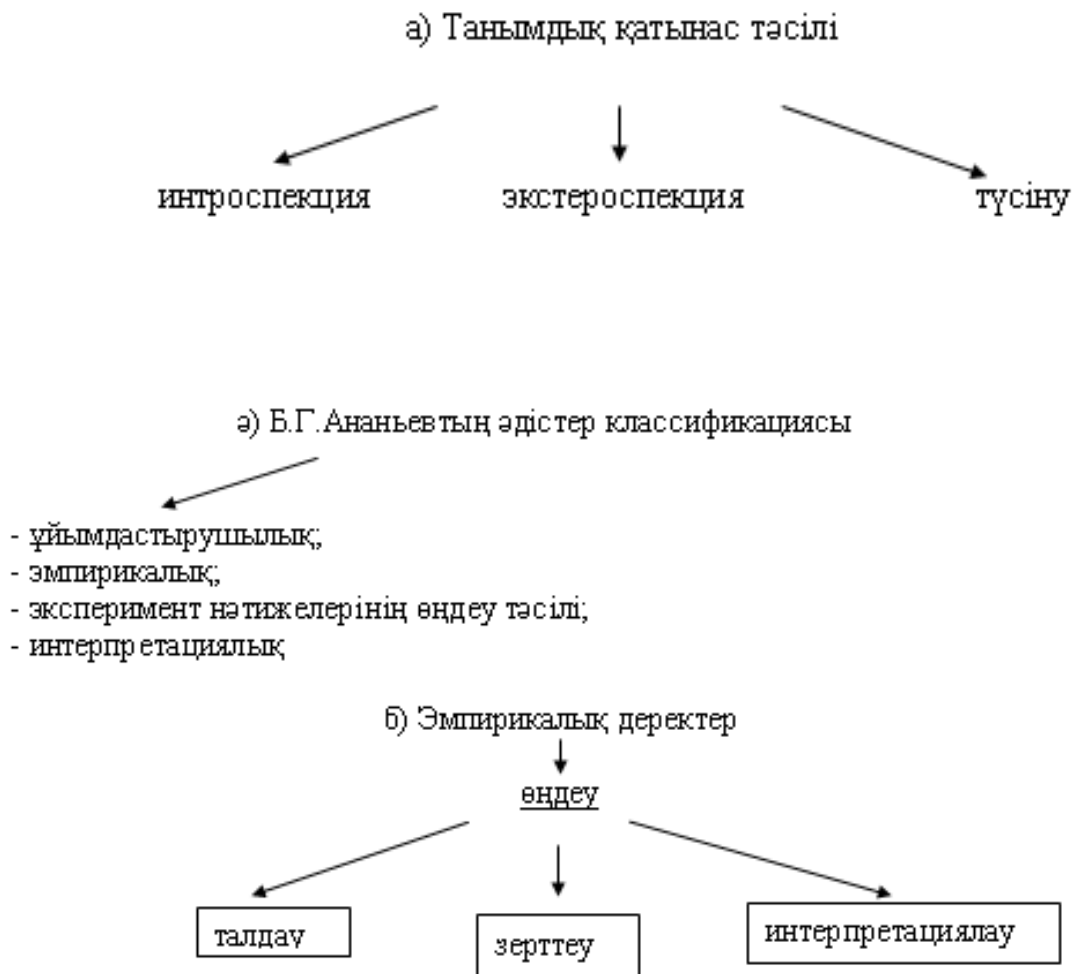
2. Тапсырма

- эмпирикалық мәліметтерді жинақтау және талдау әрекетіне сүйену;
- адам туралы шынайы, тұрақты және тексеруден өтетін білімдерді жинақтау;
- қазіргі ғылыми зерттеулеріндегі әдістемелік бағыттарының дәрежесі мен кемшіліктерін, олардың орнын, қазіргі уақытта қалыптасқан барлық даму логикасын байқап көруіне көмек көрсету;
- әдіс және әдістеме түсініктерін ашу;
- психологиядағы эмпирикалық зерттеуінің әдістері танымдық қатынас тәсілдері ретінде интроспекция, экстероспекция және түсіну (эмпатия) анықтамаларын талдау;
- бақылаудың экспериментпен салыстыру барысында негізгі айырмашылықтарын айыру.

3. Құрылымдық зерттеу схемасы

4. Схемалар мен графиктер

5. Есептемелер (расчеттар)

Психофизикалық экспериментте ауыспалы топтарының есептемелері

- көптеген кіру сигналдарының (S) жүйесі және оларды ұйымдастыру
- сенсорлық процестерінің ерекшеліктері
- жауап беруші реакциялар (R) ерекшеліктері мен және оларды ұйымдастыру

Вариациялық талдау есептемесі

тәуелсіз ауыспалы \longrightarrow тәуелді ауыспалы

A мен A' интерпретациясы

алдын ала тіркеу (A) \longrightarrow Факторды еңгізу \longrightarrow Келесі тіркеу (A')

6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау

Лабораториялық сабақтың арқасында жұмыстың мақсаттары толық ашылды. Ең маңыздысы психологиялық зерттеуінің эксперименттік процедурасы және эксперимент жүргізу туралы. Бақылау сұрақтарының әр түрлі болғаны өте дұрыс. Соның арқасында кейбір теориялық анықтамаларды терең жаттауына және есте сақтауына өз әсерін тигізеді.

Бұл тақырып күрделі, бірақ сондада ең маңызды - эмпирикалық мәліметтерді жинақтау және талдау әрекеті, қазіргі ғылыми зерттеулеріндегі әдістемелік

бағыттарының дәрежесі мен кемшіліктері, әдіс және әдістеме түсініктері, психологиядағы эмпирикалық зерттеуінің әдістері, танымдық қатынас тәсілдері ретінде интроспекция, экстероспекция және түсіну (эмпатия) анықтамалары талданды.

ЛАБОРАТОРИЯЛЫҚ ЖҰМЫС № 2

ЖҰМЫС АТЫ:

АБСОЛЮТТІК ТАБАЛДЫРЫҚТЫҢ ӨЛШЕМДЕРІН ҚАРАСТЫРУ

Жұмыс мақсаты

1. Адаммен сенсорлық мақсаттардың шешілу ерекшеліктерін зерттеу.
2. Психофизиканың негізгі әдістерін талдау.
3. Адамның субсенсорлық диапазондағы жеке ерекшеліктері: психофизикалық зерттеу.

Тапсырма

1. Психофизиканың 3 классикалық әдістерін анықтау.
2. Психофизикалық әдістерді қолдану.
3. Шекара (меже), ұстаным, қоздырығыштар әдістерін зерттеу.
4. «Констант» әдісінің эксперименті.

Теориялық түсінік

Шекара әдісі – топтама зерттеуінің немесе азғана өзгерістерінің, әрең байқалынатын айырмашылықтарының әдісі.

Ұстаным әдісі – орташа қателіктер, қайта жаңғырту, ретке келтіру әдісі.

Констант әдісі – ақиқат және өтірік оқиғаларының әдісі, жиілік әдісі.

Лабораториялық жұмыс ұстанымының сипаттамасы

Қоздырғыштардың табалдырықты көлемін өлшеу мәселелерін шешу барысында Вебер, Фехнер, Стивенс, Терстоун зерттеушілерінің жұмыстары айқындалады.

Бұл лабораториялық сабағында түйсінудің абсолюттік табалдырығының өлшеу мәселелері қарастырылады.

Психологиялық ғылымының психофизика саласы туралы айтылады.

Лабораториялық жұмысқа әдістемелік сілтемелер

1. Жаратылыстану және қоғамдық ғылымдарының тоғысқан кезінде, қазіргі ғылыми білім жүйесінде психологиялық ғылымының мәні адам туралы ең басты орнына шапшаң өсіп келеді. /Забродин Ю.М., Фришман Е.З., Шляхтин Г.С. Особенности решения сенсорных задач человеком. – М., 1981. – С.3-9/

2. Әдістерді таңдау практикалық және техникалық байыпқа байланысты. /Хрестоматия по общей психологии. Субъект познания/ Отв. ред. В.В.Петухов. Ред.-сост. Ю.Б. Дормашев, С.А. Капустин. Вып. III. – М., 2001. С. 174-182.

3. Классикалық психофизикада сенсорлық табалдырық саналы және бейсаналы түйсінудің арасындағы шекара ретінде қарастырылады. /Бесознательное. Природа. Функции. Методы. Исследования. / Под. общ. ред. А.С. Прангишвили, А.Е. Шерозия, Ф.Б. Бассина. Т.3. – Тбилиси, 1978. – С. 554-564

Стимулдар, күштері «сезінді түйсінуді» оятуында кемкетікті болған жағдайда физиологиялық реакцияларды оятады – альфа-ритм депрессиясын, ВП, КГР және т.б.

Жұмысты орындау реті

1. Психофизиканың 3 классикалық әдістері.

2. Психофизикалық әдістер.
3. Шекара (меже), ұстаным, қоздырығыштар әдістері.
4. «Констант» әдісінің эксперименті.

Бақылау сұрақтары

1. Түйсінудің абсолюттік табалдырық өлшемдері.
2. Эксперименталды психологияға психофизиканың үлесі.
3. Психофизикалық әдістерді қолдану.
4. Шекара әдісі арқылы дыбыс биіктігінің төменгі табалдырығын анықтау (Титченер әдісі).
5. Мюллер- Лайер иллюзиясы.
6. «Констант» әдісінің эксперименттік мәліметтері.
7. Екі тәуелсіз факторлар: адаптация және критерияны қалыптастыру туралы.
8. Вебер-Фехнер еңбектері.
9. Психометриядағы және эксперттік баға процедурасының дамуында психофизикалық әдістерінің мәні.
10. Нейрокванттық теориядағы және шкалалаудағы С.Стивенстің позициясы.

Есеп беруіне тиісті сілтемелер

1. Жұмыстың аты және мақсаты.
2. Тапсырма.
3. Құрылымдық зерттеу схемасы.
4. Схемалар мен графиктер.
5. Есептемелер (расчеттар).
6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау.

Мысалы:

1. Жұмыстың аты және мақсаты.

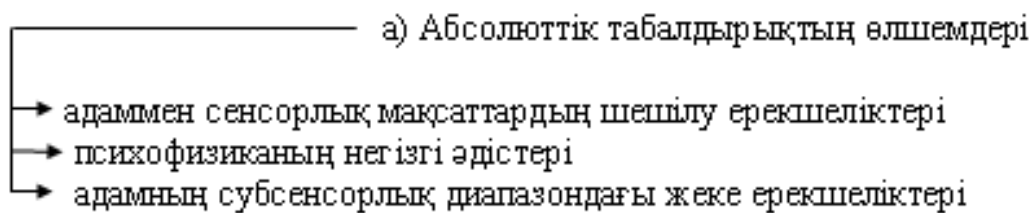
Абсолюттік табалдырықтың өлшемдерін қарастыру:

- адаммен сенсорлық мақсаттардың шешілу ерекшеліктерін зерттеу;
- психофизиканың негізгі әдістерін талдау;
- адамның субсенсорлық диапазондағы жеке ерекшеліктері: психофизикалық

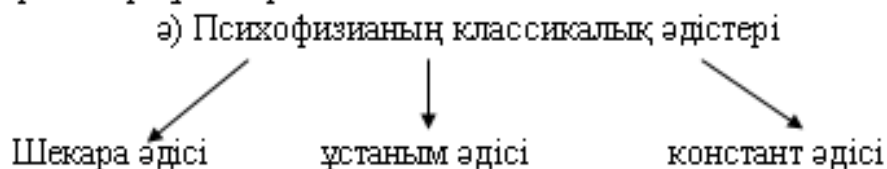
2. Тапсырма

- психофизиканың 3 классикалық әдістерін анықтау;
- психофизикалық әдістерді қолдану;
- шекара (меже), ұстаным, қоздырығыштар әдістерін зерттеу;
- «констант» әдісінің эксперименті.

3. Құрылымдық зерттеу схемасы

4. Схемалар мен графиктер

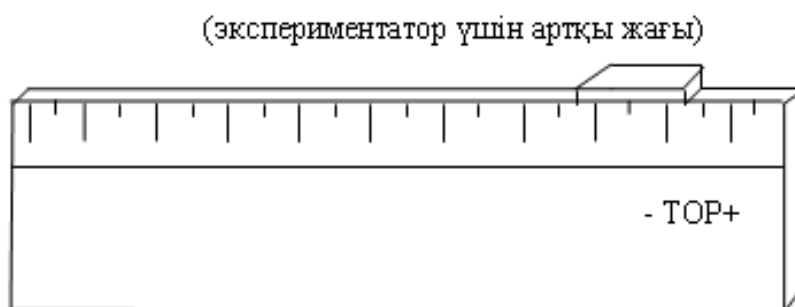
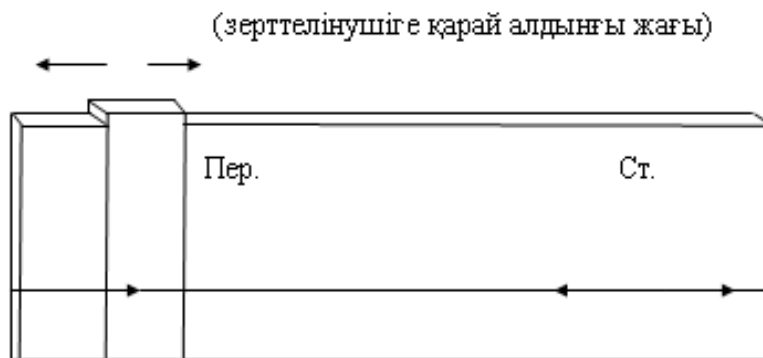
б) Түйсінудің абсолюттік табалдырық өлшемінің мәселелері

- түйсінудің табалдырығы түсінігінен бас тарту
- стимуляция мүмкіндік процесі ретінде
- абсолюттік табалдырық өлшеміннің барысындағы зерттелінушілердің
- мүмкіндік жауаптарының қисындысы (психометрикалық қисынды)

в) Шекара әдісі арқылы қоздырғыш табалдырығын анықтау: дыбыс биіктігінің қабылдауының төменгі қиыры

Жілік (Гц)	Кезектесіп тұратын үдемелі және төмендеуші қатар									
	төменд еуші	үдеме лі	төменд еуші	үдемелі	төменд еуші	үдемелі	төменд еуші	үдеме лі	төмен деуші	үдеме лі
24	Ия									
23	Ия									
22	Ия		Ия							
21	Ия		Ия							
20	Ия		Ия						Ия	
19	Ия		Ия				Ия		Ия	
18	Ия		Ия		Ия		Ия		Ия	
17	Ия		Ия		Ия		Ия		Ия	
16	Ия	Ия	Ия		Ия		Ия		Ия	
15	Ия	Жоқ	Ия	Ия	Ия	Ия	Ия		Ия	Ия
14	Жоқ	Жоқ	Жоқ		Жоқ	Жоқ	Жоқ	Ия	Жоқ	Жоқ
13		Жоқ			Жоқ	Жоқ		Жоқ		Жоқ
12		Жоқ			Жоқ	Жоқ		Жоқ		Жоқ
11		Жоқ			Жоқ	Жоқ		Жоқ		
10		Жоқ			Жоқ			Жоқ		
9					Жоқ			Жоқ		
8					Жоқ			Жоқ		
7					Жоқ			Жоқ		
1)	L=14.5 M=14.5	15,5	14,5	14,5	14,5	14,5	14,5	13,5	14,5	14,5
2)	Уср. L=15 M=14.5		14,5		14,5		14		14,5	

г) Мюллер-Лайер иллюзиясын зерттеу үшін қойылатын ұстаным схемасы

5. Есептемелер (расчеттар)

Шекара әдісі бойынша дыбыс бітіктігінің төменгі табалдырығын анықтау (Титченер). Салыстырмалы стимул = 24 ГЦ, Ауыспалы стимулдың жиілігін 1ГЦ азайтып қоямыз. Сонымен табалдырық 14 және 15 ГЦ аралығында.

L – абсолюттік табалдырық көлемі

6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау

Қорыта айтқанда бұл сабақтың мәнділі Титченер әдісін қолданғанда зерттелінушіге дыбысты естіген жағдайда ИЯ деп жауап беруге тиісті, немесе естімеген жағдайда ЖОҚ деп жауап береді. Зерттеуші қатарды 24 ГЦ –ға тең салыстырмалы стимулдан бастайды. Әрбір пробада жиіліктің салыстырмалы стимулын 1ГЦ-ға азайтып отырады. Салыстырмалы стимул жиілігі 14-ке тең болғанға дейін. Табалдырық 14 пен 15 аралығында. Табалдырықтан кейін 14,5 ГЦ болып саналады. Бұл көлем L абсолюттік табалдырығының мәні деп белгіленеді. Келесіде зерттеуші үдемелі қатарын 10ГЦ бастайды. Бұл жағдайда ауыстырмалы стимулдың жиілігін 1ГЦ көтеріп отырады. Оңтайлы жауапты 16ГЦ жиілігіне келгенде алады. Бұл жағдайда $L = 15,5\text{ГЦ}$.

Ұстаным әдісінде Мюллер-Лайер иллюзиясы қолданылды. Физикалық бірлік ұзындығында константтық қателіктер өлшемін қарастырдық.

ЛАБОРАТОРИЯЛЫҚ ЖҰМЫС № 3

ЖҰМЫС АТЫ:

ТІКЕЛЕЙ ЖӘНЕ ТІКЕЛЕЙ ЕМЕС ШКАЛАЛАУ ТИПТЕРІН ТАЛДАУ

Жұмыс мақсаты

1. Психологиядағы өлшемдер түрлерін анықтау.
2. Шкалалу әдістерін зерттеу.
3. Терстоун шкаласын игеру.

Тапсырма

1. Нәтижелерді өңдеу барысындағы сандық шкалаларды меңгеру.
2. Ұпайлық бағалар шкаласын құрылымдарымен байланысты мәселелерді көтеру.
3. Ұпайлық бағасының логикалық қателіктері.
4. Сенсорлық ұзындықтар теңдігі туралы әдіс.
5. Терстоун әдісін игеру.

Теориялық түсінік

Шкалалу (scaling, лат. scala – баспалдақ) – психологиядағы қолданылатын өлшемдер әдістерінің бірі. Психикалық процестер және күй жағдайлар ерекшелітерін өлшеу үшін эксперименталды және математикалық тәсілдерінің бірізділігі.

«Гало-эффект» - мінездің бөлек ерекшеліктерін бағалауындағы тұлғаның әсерімен байланысты қателіктер.

Психологиядағы өлшемдер (англ. measurements in psychology) – психологиядағы зерттелінетін құбылыстар мен объектілер, мысалы тұлғаның моторлық және сөйлеу реакцияларын, түйсіктерін, қабілеттерін, мотивтерін, ұстанымдарын және әрекет-қылықтарын, оның топтағы статусын жүйелер көлемі үшін сандық мәліметтер-сипаттамасының жинақтау процедуралары.

Лабораториялық жұмыс ұстанымының сипаттамасы

Біздің ішкі сезінулеріміз шкала бойында нақты айрмашылықтарын бейнелейтін сандық өлшемінде көрсетілуі тиіс. Избасарлы құрылуы, бір жағынан үдемелі физикалық қоздырғыштарының күштілігі, екіншіден үдемелі сол күштіліктің түйсінулеріміздің өзгерістері бойынша.

Лабораториялық жұмысқа әдістемелік сілтемелер

1. Психологиядағы өлшемдер. /Гусев А.Н., Измайлов Ч.А., Михалевская М.Б. Измерение в психологии. Общий психологический практикум, 2-е издание. – М.,1998. – С. 149-158.

Психологиядағы өлшемдер. / Большой психологический словарь. / Сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко. – СПб., 2004. С.189-191, 607

Жұмысты орындау реті

1. Нәтижелерді өңдеу барысындағы сандық шкалалар.
2. Ұпайлық бағалар шкаласын құрылымдарымен байланысты мәселелерді көтеру.
3. Ұпайлық бағасының логикалық қателіктері.
4. Сенсорлық ұзындықтар теңдігі туралы әдіс.
5. Терстоун әдісі.

Бақылау сұрақтары

1. Сандық шкалалау құрылымы, мәселелері.
2. Стандарттық бойынша шкалалу типі.
3. Контекстің әсері.
4. Контраст қателіктері.

5. Психологиядағы өлшемдер.
6. Екі салыстырмалы шкалалар.
7. Ранжировалау әдісі.
8. Терстоун әдісі.

Есеп беруіне тиісті сілтемелер

1. Жұмыстың аты және мақсаты.
2. Тапсырма.
3. Құрылымдық зерттеу схемасы.
4. Схемалар мен графиктер.
5. Есептемелер (расчеттар).
6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау.

Мысалы:

1. Жұмыстың аты және мақсаты

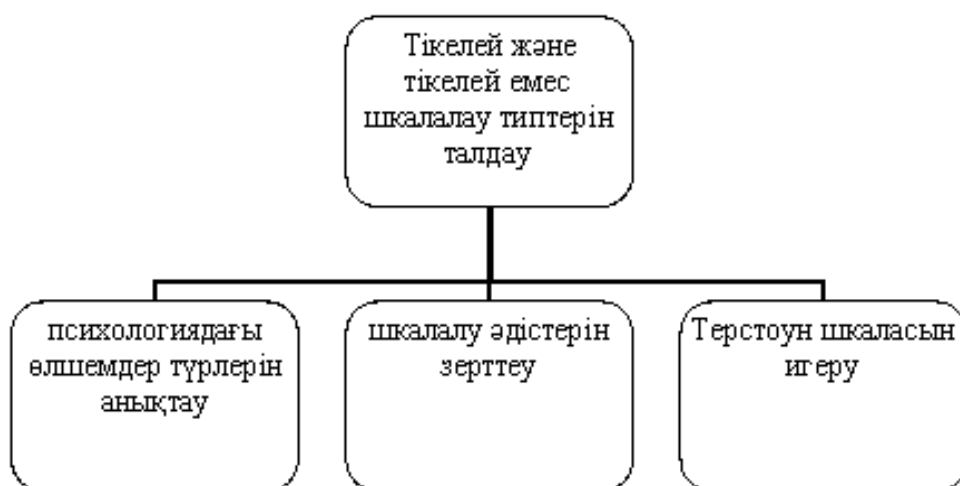
Тікелей және тікелей емес шкалалау типтерін талдау:

- психологиядағы өлшемдер түрлерін анықтау
- шкалалау әдістерін зерттеу
- Терстоун шкаласын игеру

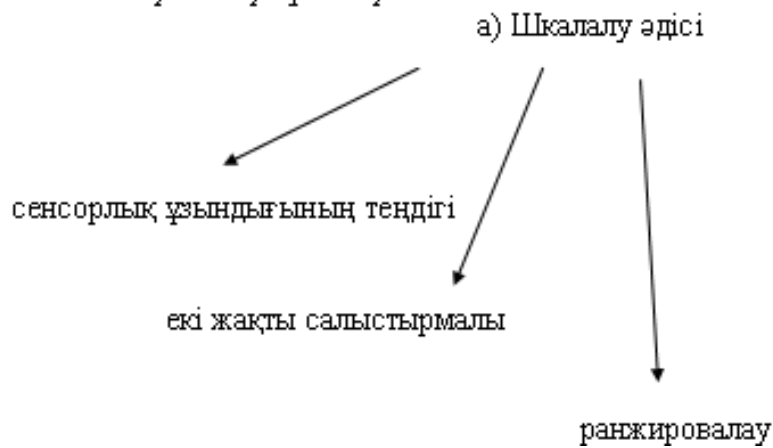
2. Тапсырма.

- нәтижелерді өңдеу барысындағы сандық шкалаларды меңгеру
- ұпайлық бағалар шкаласын құрылымдарымен байланысты мәселелерді көтеру
- ұпайлық бағасының логикалық қателіктері
- сенсорлық ұзындықтар теңдігі туралы әдіс
- Терстоун әдісін игеру

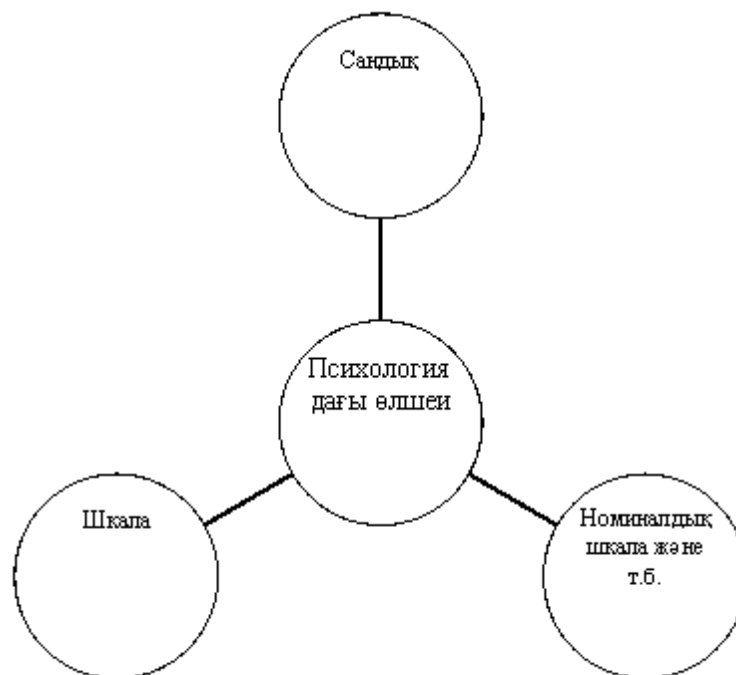
3. Құрылымдық зерттеу схемасы

4. Схемалар мен графиктер

ә) Психологиядағы өлшемдер

5. Есептемелер (расчеттар)

$$n(n-1)/2$$

6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау

Нәтижелерді өңдеу барысындағы сандық шкалалар меңгерілді, ұпайлық бағалар шкаласын құрылымдарымен байланысты мәселелерді көтердік, ұпайлық бағасының логикалық қателіктері анықталды, сенсорлық ұзындықтар теңдігі туралы әдіспен таныстық, Терстоун әдісін игердік. Стандарттық бойынша шкалалу типі ашылды. Контекстің әсері, контраст қателіктері, психологиядағы өлшемдер, екі салыстырмалы шкалалу, ранжировалау әдісі сияқты эксперименттер қарастырылды.

ЛАБОРАТОРИЯЛЫҚ ЖҰМЫС № 4

ЖҰМЫС АТЫ:

ҚИМЫЛ-ҚОЗҒАЛЫСТАРЫНЫҢ ПСИХОМОТОРИКАСЫН ЗЕРТТЕУ

Жұмыс мақсаты

1. Психомоторика: қимыл-қозғалыстар, ерікті реакциялар, қимыл-әрекеттер, іс-әрекеттер туралы зерттеулер.
2. Орындаушылық қимыл әрекеттерінің эксперименталды психологиясын меңгеру.
3. Сенсомоторлық қимыл-әрекеттерді ұйымдастыру процесін және көздердің қимыл-қозғалыстарын зерттеу.

Тапсырма

1. Қарапайым сенсомоторикалық реакция. Оның ерекшеліктері мен мәселелері.
2. Әдістеме. Қарапайым сенсомоторикалық реакциясының уақытын анықтау.
3. Альтернативтік таңдау реакциясы.
4. Әдістеме. Стимулдың пайда болу мүмкіншілігінен РҰ –дың тәуелділігі.
5. Қимыл-әрекеттер актарындағы басқару моделдері.

Теориялық түсінік

И.М. Сеченов атымен байланысты «психомоторика» түсінігі.

Зерттелінушінің латенттық уақыт реакциясы – ойлау іс-әрекетіне тікелей емес уақытты жіберетіндігімен сипатталынатын қолайлы өлшем көрсеткіштері.

Н.А. Бернштейн «шеңберлік басқару теориясы».

Уақыт реакциясы – үш компонентінен тұратын, беркелкі емес процесс, сигналды кодтау (кодирование) және ОНЖ-ға ақпаратты жеткізу, орталық процестер және моторлық реакциялар уақыты.

Сенсомоторлық реакцияның латенттық кезеңі – реакцияның жасырын уақыты.

Лабораториялық жұмыс ұстанымының сипаттамасы

Эксперименталды психологияда реакцияның уақытын зерттеу ескі және дәстүрлінің бірі. РҰ-дың дәстүрлі үш класс қалыптасқан: қарапайым реакциясы, айырмашылық реакциясы, таңдау реакциясы.

Тапсырманың мақсаты УР-ның өлшеу процедурасымен, регистрация шарттарымен практик-психологты таныстыру.

Лабораториялық жұмысқа әдістемелік сілтемелер

1. Психомоторика: қимыл-қозғалыстар, ерікті реакциялар, қимыл-әрекеттер, іс-әрекеттер. / Практикум по общей психологии и прикладной психологии / Под. ред. А.А. Крылова, С.А.Маничева. – СПб.,2000. – С. 226-232.
2. Орындаушылық қимыл әрекеттерінің эксперименталды психологиясы. / Гордеева Н.Д. Экспериментальная психология исполнительного действия. – М., 1995. – С.27, 31-41, 43-57, 60-65.
3. Сенсомоторлық қимыл-әрекеттерді ұйымдастыру процесі және көздердің қимыл-қозғалыстары./Исследование функциональной структуры исполнительной деятельности. Труды ВНИИТЭ. Серия «Эргономика». Вып. 19. – М., 1980. – С.75-89.

Жұмысты орындау реті

1. Қарапайым сенсомоторикалық реакция, оның ерекшеліктері мен мәселелерін көтеру.
2. Қарапайым сенсомоторикалық реакциясының уақытын анықтау.
3. Альтернативтік таңдау реакциясын қарастыру
4. Стимулдың пайда болуы мүмкіншілігінен РҰ –дың тәуелділігі туралы.

5. Қимыл-әрекеттер актарындағы басқару моделдерін ашу.

Бақылау сұрақтары

1. Орындаушылық қимыл әрекеттері туралы мәліметтер.
2. Инструменталдық әрекеттің микроқұрылымдық талдау әдісін ашыңыз.
3. Н.А.Бернштейннің физиологиялық зерттеулерінің нәтижелері қай теорияның қалыптасуына әсерін тигізеді?
4. Ерікті реакцияның көрсеткіштеріне не себепті?
5. Қимыл-қозғалыстары мен әрекеттерді басқаруындағы қазіргі көзқарастар.
6. Моторлық бағдарламалау туралы түсінік.

Есеп беруіне тиісті сілтемелер

1. Жұмыстың аты және мақсаты.
2. Тапсырма.
3. Құрылымдық зерттеу схемасы.
4. Схемалар мен графиктер.
5. Есептемелер (расчеттар).
6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау.

Мысалы:

1. Жұмыстың аты және мақсаты

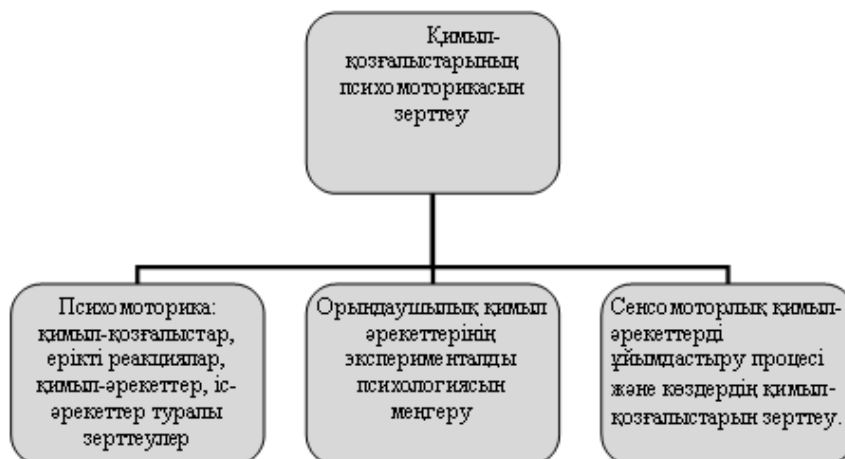
Қимыл-қозғалыстарының психомоторикасын зерттеу:

- психомоторика: қимыл-қозғалыстар, ерікті реакциялар, қимыл-әрекеттер, іс-әрекеттер туралы зерттеулер;
- орындаушылық қимыл әрекеттерінің эксперименталды психологиясын меңгеру;
- сенсомоторлық қимыл-әрекеттерді ұйымдастыру процесі және көздердің қимыл-қозғалыстарын зерттеу.

2. Тапсырма

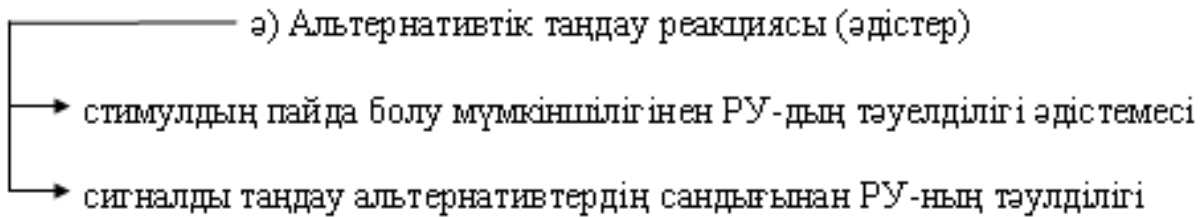
- қарапайым сенсомоторикалық реакция. Оның ерекшеліктері мен мәселелері
- әдістеме. Қарапайым сенсомоторикалық реакциясының уақытың анықтау
- альтернативтік таңдау реакциясы
- әдістеме. Стимулдың пайда болуы мүмкіншілігінен РҰ –дың тәуелділігі
- қимыл-әрекеттер актарындағы басқару моделдері

3. Құрылымдық зерттеу схемасы

4. Схемалар мен графиктер

а) Психомоторика: қимыл-қозғалыстар, ерікті реакциялар, қимыл-әрекеттер, іс-әрекеттер

5. Есептемелер (расчеттар)

$T = t_{пп} + t_{пр} + t_{д}$, T – реакция уақыты, $t_{пр}$ – сенсорлық-перцептивтік процесс уақыты, $t_{пр}$ – қимыл-қозғалысты жауаптарының уақыты

6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау

Қарапайым сенсомоторикалық реакция, оның ерекшеліктері мен мәселелері туралы таныстық. Қарапайым сенсомоторикалық реакциясының уақытын анықтадық. Психомоторика: қимыл-қозғалыстар, ерікті реакциялар, қимыл-әрекеттер, іс-әрекеттер турлерін меңгердік. Альтернативтік таңдау реакциясы қарастырдық.

ЛАБОРАТОРИЯЛЫҚ ЖҰМЫС № 5

ЖҰМЫС АТЫ:

ҚАБЫЛДАУДЫҢ ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЗЕРТТЕУЛЕРІН ҰЙЫМДАСТЫРУ. ПСИХОФИЗИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР

Жұмыс мақсаты

1. Қабылдау феноменін ашу.
2. Сезімдік бейне табиғатын зерттеу.
3. Формалар мен объектілерді қабылдау.
4. Бірөлшемді және көпөлшемді көру стимулдарының идентификация зерттеулері.
5. Уақытты қабылдау және баға.

Тапсырма

1. Қабылдаудың алты үлкен феномендер класстарын талдау.
2. Бейненің заттылығының физикалық негізін анықтау.
3. Константтық форманы ашу.
4. Бірөлшемді және көпөлшемді көру стимулдарының идентификация зерттеулерін салыстыру.

5. Уақытты, ұзақтықты, кеңістікті қабылдау және бағалау.

Теориялық түсінік

Қабылдаудың шынайы заттық мінездемесі – бұл оның («зат» ең кең көлемінде) фундаменталдық жүйесі.

Қабылдау – ми қабығының күрделі анализдік және синтездік қызметінің нәтижесі.

Қабылдаудың константтылығы – сыртқы жағдайдың өзгеруіне қарамастан, заттардың кейбір қасиеттерінің бірқалыпты болып қабылдануы.

Иллюзия – (лат. сөзі) алдану деген мағынаны білдіреді.

Апперцепция – қабылдаудың адамның жалпы психикалық тұрмысы мен өткен тәжірибесінің мазмұнына байланыстылығы.

Кеңістік пен уақыт – материяның өмір сүруінің негізгі формалары.

Конвергенция – жақындату.

Аккомодация – үйрету.

Лабораториялық жұмыс ұстанымының сипаттамасы

Қоршаған ортаны қабылдау көру анализаторының жұмысымен тікелей байланыстылығы айтылады. Олпорттың феномен жүйесі ұсынылады. Қабылдау процесстерінің эксперименталдық зерттеулерін қарастырып отырып эксперименталдық әдістер дамуының жұмыстарын толық ашуға тырыстық. Соның ішінде психофизикалық әдістер дамуын: көпөлшемді көру стимулдарының эксперименталдық зерттеулер процесінің идентификациясы, Сперлинг эксперименті, көру қабылдауының формаларының константтылығын зерттеу барысындағы әдістемелік тәсілдері, Мюллер-Лайер иллюзиясы, объектілердің қабылдау формаларының зерттеулері, ұзақтықты қабылдау және бағалау әдістері, абсолюттік бағасы, сандық бағасы, қайта жаңғырту әдістемесі бойынша бағасы, продуцирования әдістемесі бойынша бағасы, салыстырмалы әдістемесі бойынша бағасы.

Лабораториялық жұмысқа әдістемелік сілтемелер

1. Allport F. H. Theories of Perception and the concept of structure. - N. Y. Willey, 1995. Ch. 3. – P. 58-66.
2. Веккер Л.М. Психика и реальность. Единая теория психических процессов. – М., 1998. – С. 106-121.
3. Липпердің толықталмаған фигуралары.
4. Оңтайлы және теріс идентификациясының нақтылығы бойынша таблица.
5. Әртүрлі шарттарға арналған бірнеше минутта ұзақтықпен уақыттық интервалдарының қабылдауы туралы таблица.

Жұмысты орындау реті

1. Қабылдаудың алты үлкен феномендер класстарын зерттеу.
2. Бейненің заттылығының физикалық негізін анықтау.
3. Константтық форманы анықтау.
4. Бірөлшемді және көпөлшемді көру стимулдарының идентификация зерттеулерін салыстыру арқылы өңдеу.
5. Уақытты, ұзақтықты, кеңістікті қабылдау және бағалау түрлерін ашу.

Бақылау сұрақтары

1. Қабылдаудың көлемі және иконикалық ес зерттеулерінің бірі.
2. Иллюзия зерттеулері туралы айтыңыз.
3. Қабылдаудың алты үлкен феномендер класстарын атаңыз.

4. Заттардың көру барысындағы сенсорлық сапасы мен сандық өлшемдері туралы не білесіз?
5. Фигура мен фон жәйлі айтып беріңіз.
6. И.М. Сеченовтың қабылдау туралы берген түсінігін ашыңыз.
7. Физикалық объектер жүйесінің топтамасын қарастырыңыз.
8. Стимулдың қатесі деген не?
9. Хасторф эксперименті туралы не айталасыз?

Есеп беруіне тиісті сілтемелер

1. Жұмыстың аты және мақсаты.
2. Тапсырма.
3. Құрылымдық зерттеу схемасы.
4. Схемалар мен графиктер.
5. Есептемелер (расчеттар).
6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау.

Мысалы:

1. Жұмыстың аты және мақсаты

Қабылдаудың эксперименттік зерттеулерін ұйымдастыру. психофизикалық зерттеулер:

- қабылдау феноменін ашу;
- сезімдік бейне табиғатын зерттеу;
- формалар мен объектілерді қабылдау;
- бірөлшемді және көпөлшемді көру стимулдарының идентификация зерттеулері;
- уақытты қабылдау және баға.

2. Тапсырма

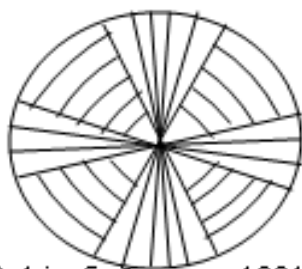
- қабылдаудың алты үлкен феномендер класстарын талдау;
- бейненің заттылығының физикалық негізін анықтау;
- константтық форманы ашу;
- бірөлшемді және көпөлшемді көру стимулдарының идентификация зерттеулерін салыстыру;
- уақытты, узақтықты, кеңістікті қабылдау және бағалау.

3. Құрылымдық зерттеу схемасы

Қабылдау

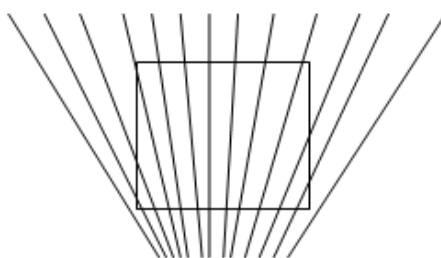

4. Схемалар мен графиктер

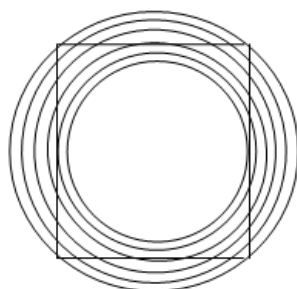

а) қайта оралмалы фигура: Rubin бойынша, 1921 (әр бір сектор бөлек фигуралар болып қабылданады

ә)

б)

ә), б) перцептивтік иллюзиялар

5. Есептемелер (расчеттар)

$$а) R = 100 \frac{S-P}{O-P}$$

а) Брунsvик көрсеткіші: O-объектінің шынайы размері, S –зерттелінушімен бағаланған размері, P- суреттің сечаткаға проециоланған размері

$$б) R = \frac{S-P}{O-P}$$

ә) Вудворстың қысқартып шығарған проценттік емес, бірлік бөлшегіндегі константтылығы

Таблица 1 (б)

Идентификация операциясы	Тапсырманың нақты шешімі, белгілер үшін, %			
	Оңтайлы Теріс	форма	размер	ориентация

б) Оңтайлы, теріс идентификациясының нақтылығы

Таблица 2 (в)

Йеркс және Урбан (1906)	Салыстырмалы жалғастырылған ұзақтықтар	Салыстырмалы қысқартылған ұзақтықтар
	Ештеңе жасамау Кітап оқуын тыңдау	Диктант жазу
Спенсер (1921)	Прозаны немесе өлеңді тыңдау Прозаны немесе өлеңді оқу	Диктант жазу
Аксель (1924)	Толықтырылмаған уақытты бағалау Саусақпен соғып отыру 1 санын жазу	Аналогтарды іздеу Сандар қатарын толықтыру Сандар қосындысын жасау
Гюлликсен (1927)	Ұйықтар алдында тыныштық мерзімі Қолдарды кеуде алдында созыңқы қалпында ұстау Метроном тыңдау	Айнаға қарап текстті оқу Диктант жазу Сандар бөліндісін жасау
Лоэлин (1959)	Уақыт мерзіміне зейін аудару 1 санын жазу Ғажайып сәттер туралы ойлау	Ашық фигураларды табу Қиын анаграммаларды табу Уақытты қабылдау туралы сұрақтарға жауап беру

в) Әртүрлі шарттарға арналған бірнеше минутта ұзақтықпен уақыттық интервалдарының қабылдауы

6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау

Осы тақырыпты зерттеп отырып көп білмейтін жаңалықтарға әкеліп соқтырды. Бұл тақырып ең қызықты да күрделі. Біздің ми перцептивтік іс-әрекет барысында әртүрлі күрделі деңгейіндегі мәселелерді бірінен соң шешіп жатады. Осыны қабылдау феномені деп те айтуға болатынын айқындадық. Және де қабылдау туралы ең қарапайым көзқарасының бірі уақыт барысындағы пайда болып, өз дамуын тапқан процесстер: объектіні байқап қалу, салыстыру, идентификациялау, тану туралы жоғарыда нақты ашылып отыр.

ЛАБОРАТОРИЯЛЫҚ ЖҰМЫС № 6
ЖҰМЫС АТЫ:
ЕСТІҢ ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЗЕРТТЕУЛЕРІН ҰСЫНУ

Жұмыс мақсаты

1. Есте сақтау және қайта жаңғырту.
2. Есте сақтаудың іс-әрекет құрылымынан тәуелділігі.
3. Естің дара ерекшеліктері.
4. Естің зерттеу әдістері.

Тапсырма

1. Естің зерттеу әдістерінің зерттелінушінің кідіріп қалған материалдарды есте сақтау және қайта жаңғыртуының арнайы іс-әрекетпен байланыстылығы.
2. Эббингауздың эксперименталдық зерттеулері.
3. Зинченко мен Смирновтің ырықсыз есте сақтау заңдылықтарын талдау.
4. А. Лурияның ес туралы дара айырмашылықтар зерттеулері.
5. Л.Выготский, А. Леонтьев, Л. Занков зерттеушілерінің зерттеу әдістері.

Теориялық түсінік

Ес – күрделі психикалық процестердің бірі, сыртқы дүние заттары мен құбылыстарының адам миында сақталып, қайтадан жаңғыртылып, танылып, ұмытылуын бейнелейтін процесс

Пластика – грек. сөзі пластикос, мәнер қалдыру деген мағынаны білдіреді.

Ассоциация – ес процесінің негізі болып табылатын байланыстар.

Эмоциялық ес – сезімдерді

Оперция – лат. сөзі амал мағынасын білдіреді.

Тану – қайта жаңғыртудың қарапайым түрі, бұрын қабылдаған және қайтадан кезіккенде көрінетін ес процесі.

Естің дәлдігі – ешбір жаңылмай, ойдың тәртібін бұзбай, мағыналы түрде айта білу қабілеті.

Реминисценция лат.сөзі еске түсіру деген мағынаны береді.

Лабораториялық жұмыс ұстанымының сипаттамасы

Ес зерттеулерінің мақсаттары болып табылады: есте сақтаудың объектісі мен нықтылығы, ұмтылу табиғатына физиологиялық мінездеме сипатын беру және естің түсінікті ұйымдастыруының жеткілікті шамасы бар деңгейлерін жазбаша тұрғыда сипаттау. Қарапайым ес объектісі мен нықтылығының зерттеу әдістері бірнеше түрлерінен тұрады. Байланыссыз элементтерден тұратын қатарды есте ұстап қалу, сондай элементтерден тұратын ұзақ қатарын жаттау зерттеу әдістері.

Лабораториялық жұмысқа әдістемелік сілтемелер

1. Л.Выготский, А. Леонтьев, Л. Занков зерттеушілерінің зерттеу әдістері.
2. Байланыссыз элементтерден тұратын қатарды есте ұстап қалу әдісі.
3. Ұзақ қатарын жаттау әдісі.
4. Арнайы есте қалдыру әдісі.
5. Еріксіз есте қалдыру.
6. Лурия А. Внимание и память. –М., 1975. – С.70-93.

Жұмысты орындау реті

1. Естің зерттеу әдістерінің зерттелінушінің кідіріп қалған материалдарды есте сақтау және қайта жаңғыртуының арнайы іс-әрекетпен байланыстылығын қарастырамыз.

2. Эббингауздың эксперименталдық зерттеулеріндегі элементтерге тоқталамыз.
3. Зинченко мен Смирновтің ырықсыз есте сақтау заңдылықтары ашылады.
4. А. Лурияның ес туралы дара айырмашылықтар зерттеулері талданды.
5. Л.Выготский, А. Леонтьев, Л. Занков зерттеушілерінің зерттеу әдістері.

Бақылау сұрақтары

1. И.П. Павловтың жүйке жүйесінің пластикалық қасиеті түсінігі арқылы естің физиологиялық негіздірін қалай тұжырымдады?
2. Аристотель заманынан ассоциациялардың белгілі үш түрін атаңыз.
3. Эмоциялық ес дегеніміз не?
4. Естің негізгі процестерін атаңыз.
5. Есте қалдыру дегеніміз не?
6. Қайта жаңғырту мен танудың бір-бірінен айырмашылықтарын айтыңыз.
7. Елес дегеніміз не?
8. Ұмытуға қарсы ең басты қандай әдіс бар?
9. Бала есі қандай жолмен дамиды?
10. Механикалық есте қалдыру деген не?

Есеп беруіне тиісті сілтемелер

1. Жұмыстың аты және мақсаты.
2. Тапсырма.
3. Құрылымдық зерттеу схемасы.
4. Схемалар мен графиктер.
5. Есептемелер (расчеттар).
6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау.

Мысалы:

1. Жұмыстың аты және мақсаты

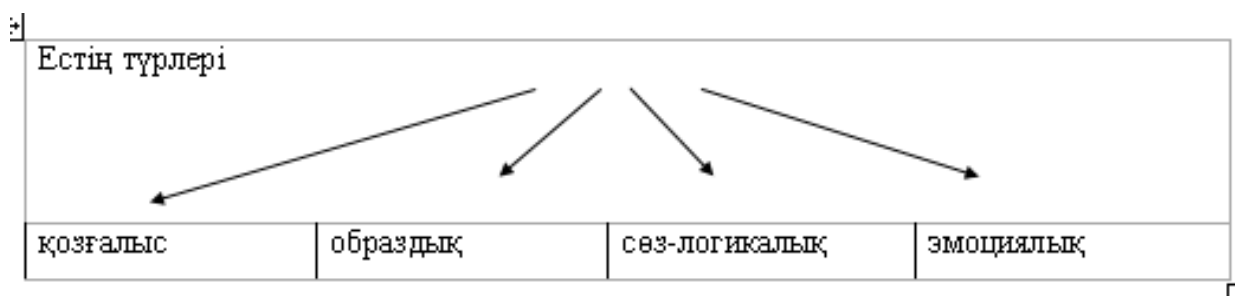
Естің эксперименттік зерттеулерін ұсыну

- есте сақтау және қайта жаңғырту;
- есте сақтаудың іс-әрекет құрылымынан тәуелділігі;
- естің дара ерекшеліктері;
- естің зерттеу әдістері.

2. Тапсырма

- естің зерттеу әдістерінің зерттелінушінің кідіріп қалған материалдарды есте сақтау және қайта жаңғыртуының арнайы іс-әрекетпен байланыстылығы;
- Эббингауздың эксперименталдық зерттеулері;
- Зинченко мен Смирновтің ырықсыз есте сақтау заңдылықтарын талдау;
- А. Лурияның ес туралы дара айырмашылықтар зерттеулері.;
- Л.Выготский, А. Леонтьев, Л. Занков зерттеушілерінің зерттеу әдістері.

3. Құрылымдық зерттеу схемасы

4. Схемалар мен графиктер

- а) 101000100111001110 - бөлек 18 сандар қатарын есте сақтау;
- ә) 10 10 00 10 01 11 00 11 10 - екуден
- б) 101 000 100 111 001 110 - үшеуден
- в) 1010 0010 0111 0011 10
- г) 10100 01001 11001 110

д) 10 байланыссыз сөздер қатары: түн, орман, үй, терезе, мысық, стол, пирог, дыбыс, ине, от. (бұл сөздердін түрлеріне бір мағналы сөйлемін құру қажет: түнде орманда үй терезесі арқылы мысық стол үстіне секіріп піскен пирогты жеп қойды, бірақ шағылған ыдыс-аяқтың дыбысы естілді, табанына ине секілді шөлмек қадалғанын сезді де көз алдына оттай болып көрінді).

е) естің түрлері

Естің түрлері			
қозғалыс	образдық	сөз-логикалық	эмоциялық

ж) естің процестері

Естің процестері	
еріксіз есте қалдыру	арнайы қайта жаңғырту

5. Есептемелер (расчеттар)

6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау

ЛАБОРАТОРИЯЛЫҚ ЖҰМЫС № 7

ЖҰМЫС АТЫ:

ҚОРЫТЫНДЫ НӘТИЖЕЛЕРДІ ТАЛДАУ. МӘЛІМЕТТЕРДІ СТАНДАРТТЫҚ ПРОЦЕДУРАЛАР АРҚЫЛЫ ӨНДЕУ ЖӘНЕ ҰСЫНУ

Жұмыс мақсаты

1. Мәліметтердің статистикалануы мен өңделуі.
2. Гипотезаларды тексеру.
3. Корреляциялық талдау.

Тапсырма

1. Мәліметтер, олардың түрлерін қарастыру.
2. Индуктивтік статистиканы сараптау.
3. Параметрикалық әдістерді өткізу. Стьюдент әдісін қолдану.
4. Корреляция коэффициентін талдау.

Теориялық түсінік

Психологиялық зерттеулерінде мәліметтердің нәтижелерінің өлшемдерін статистикалық тәсілдері мен өлшемдері эксперименталдық әдістердің үздіксіз бөлімдері деп аталады.

Жазбаша статистикасы – зерттеуіндегі мәліметтердің бар заңдылықтарын констатациялау және кездейсоқ араға түсулер көзқарасының арқасында бұл мәліметтерді бағалау.

Индуктивтік статистика – салыстырмалы психологиялық сипаттамалар арасындағы айырмашылықтардың нақты шындықтарын дәлелдеу.

Статистика – математика негіздеріне бағынатын ойлау тәсілі.

Статистикадағы мәліметтер - бұл талдауға бағынышты негізгі элементтер.

Лабораториялық жұмыс ұстанымының сипаттамасы

Статистикалық өлшемдерге байланысты қарастырылатын жақтар: статистикалық өңдеулерінің жіберілген тәсілдері; гистограммалар, олардың арнаулары; нәтижелерді дұрыс бөлу туралы жалпы түсініктер; үш сигма туралы заңдар; медиана мен орта арифметикалық мағынасы және кватиль мен орта квадраттық ауытқулар; мәліметтер өңдеулерінің параметрикалық және параметрикалық емес әдістерін ажырату.

Статистикалық өлшемдерге байланысты еңгізілетін жақтар: гипотезаларды тексеру әдісі; нольдік және альтернативтік гипотезалар; шынайы деңгейлері; гуманитарлық ғылымдарда қабылданған сенімді мүмкіншілдік түсінігі; статистикалық тест түсінігі; мысалы, t -Стьюдент критериясын қолдануындағы шынайы ажыратуларының бағасы; стандарттық орта қателікті пайдалануымен шынайы ажыратуларының бағасы.

Сарапталады: екі өлшемдер нәтижелерінің арасындағы сызбалы корреляция түсінігі; корреляция коэффициенті; Пирсон мен Спирменның корреляция коэффициенттері.

Лабораториялық жұмысқа әдістемелік сілтемелер

1. Үш түрлі көрсеткіштер: мода, медиана және орта.

2. Стьюдент әдісі (t – тест).
3. Параметрикалық және параметрикалық емес әдістері
4. Годфруа Ж. мәліметтердің өңделуі мен статистикасы.

Жұмысты орындау реті

1. Мәліметтерді жинақтау
2. Индуктивтік статистиканы пайдалану.
3. Параметрикалық әдістерді өткізу. Стьюдент әдісін қолдану.
4. Корреляция коэффициентін талдау.

Бақылау сұрақтары

1. Гистограммалардың мәні неде?
2. Сигм туралы үш заң.
3. Статистикалық тест туралы не білесіз?
4. Мак-Коннелдың статистика туралы түсінігі.
5. Корреляция өлшемдері арқылы алынатын нәтижелердің мәні.
6. Гипотезаларды тексеретін жолдарын қарастырыңыз.

Есеп беруіне тиісті сілтемелер

1. Жұмыстың аты және мақсаты.
2. Тапсырма.
3. Құрылымдық зерттеу схемасы.
4. Схемалар мен графиктер.
5. Есептемелер (расчеттар).
6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау.

Мысалы:

1. Жұмыстың аты және мақсаты

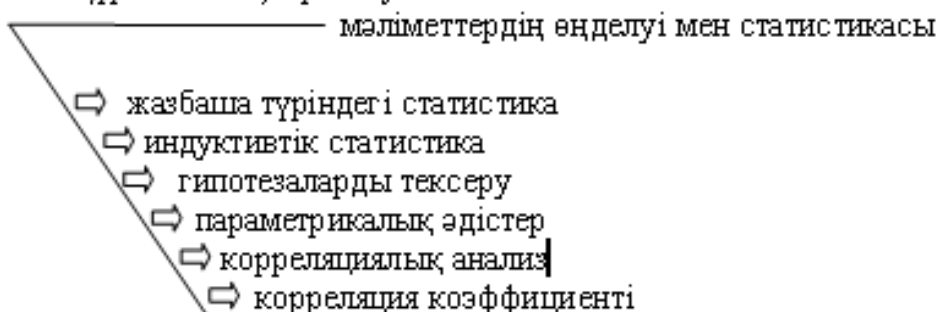
Қорытынды нәтижелерді талдау. Мәліметтерді стандарттық процедуралар арқылы өңдеу және ұсыну

- мәліметтердің статистикалануы мен өңделуі;
- гипотезаларды тексеру;
- корреляциялық талдау.

2. Тапсырма

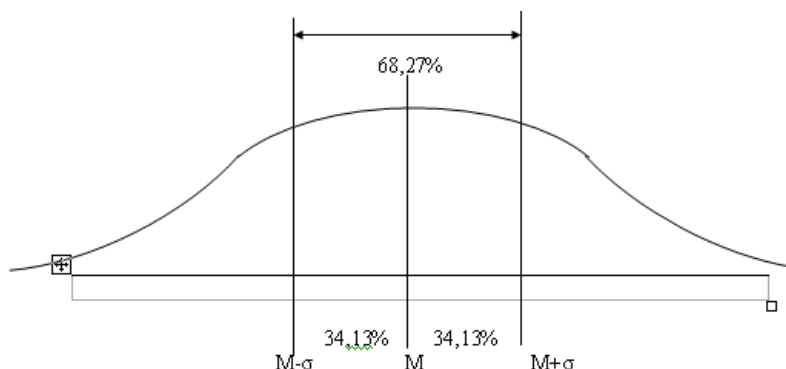
- мәліметтер, олардың түрлерін қарастыру;
- индуктивтік статистиканы сараптау,
- параметрикалық әдістерді өткізу;
- Стьюдент әдісін қолдану;
- корреляция коэффициентін талдау.

3. Құрылымдық зерттеу схемасы

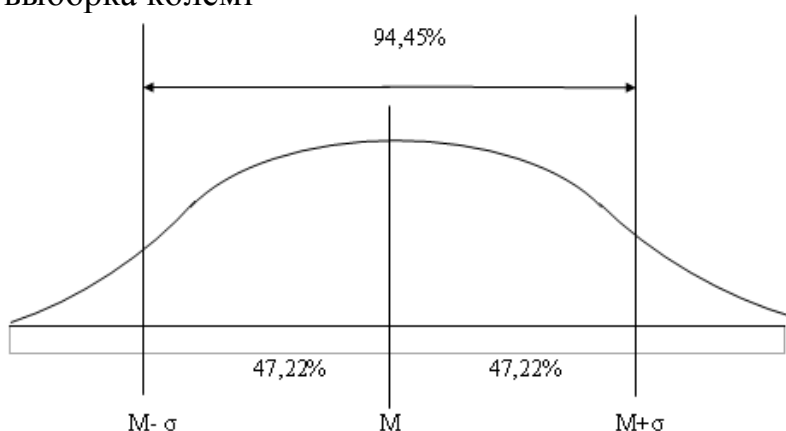

4. Схемалар мен графиктер

а) бір сигмаға арналған выборка көлемі

ә) екі сигма үшін выборка көлемі

5. Есептемелер (расчеттар)

Қатар мәліметтері (1-ы,...7-ы,...100-ы)

Сапалы мәліметтерді орта арифметикалық әдістер арқылы анықтауға болады

Мо фон үшін, мысалы, 15 тең (бұл нәтиже 14-15-16 орта қатарында төрт рет кездеседі)

Ме эксперименталдық топтағы фон үшін 10,11,12,13,14,14,15,15,15,15,17,17, 19, 20,21 құрайтын қатар тізімінің медианасы сегізінші мағынасына сай, ол дегеніміз он бес.

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum d^2}{n-1}} - \text{стандарттық ауытқу формуласы.}$$

$$t = \frac{M1^2 - M1^2}{m1^2 + m1^2} - \text{тәуелсіз выборканың орта айырмашылықтарын талдау үшін арналған формула}$$

6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау

Жұмыс өте күрделі. Мәліметтердің стандарттық процедуралары, мәліметтердің статистикалануы мен өңделуі, гипотезалар қандай тексеруден өтетінін, корреляциялық талдау қалайша жасалынатынын ұйғардық.

ЛАБОРАТОРИЯЛЫҚ ЖҰМЫС № 8

ЖҰМЫС АТЫ:

ЗЕЙІН ЖӘНЕ ОНЫҢ ЭКСПЕРИМЕНТАЛДЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРІ

Жұмыс мақсаты

1. Зейіннің негізгі жүйесі.
2. Іс-әрекет және зейін.
3. Зейіннің эксперименталдық зерттеулері.

Тапсырма

1. Зейін жүйелері.
2. Зейіннің негізгі феномендерін ашу.
3. Зейіннің негізгі функцияларын талдау.

Теориялық түсінік

Зейін – адам санасының белгілі бір затқа бағыттала тұрақталуын көрсететін құбылыс.

Зейін – айналадағы объектілердің ішінен керектісін бөліп алып, соған психикалық әрекетімізді тұрақтата алу.

Доминанта – үстемдік ету. А.А. Ухтомскийдің доминанта теориясы.

И.П. Павловтың «Қозудың оптималдық алабы» теориясы.

Зейіннің түрлері: ырықты, ырықсыз, үйреншікті.

Қызығу – ырықсыз зейіннің бұлағы.

Ырықсыз зейін физиологиялық тұрғыдан барлау рефлексінің нәтижесі болып табылады.

Ырықсыз зейіннің себептері: күшті тітіркендіргіштер, заттар мен құбылыстырдың жаңалығы мен қозғалысы; адамның сыртқы дүниедегі объектілерге қатынас жасауының дәрежесі (қызығу, қажетсіну).

Зейіннің аударылуы объектіден екінші объектіге назарымызды көшіру.

Лабораториялық жұмыс ұстанымының сипаттамасы

Зейін сананың ерекше бір сипаты болып табылады. Психикалық құбылыстар зейінге түрлеше әсер етеді. Сезім зейінді күшейте және бөліп жіберуге себепші.

Зейіннің көлемін анықтау үшін тахистоскоп әдісі қолданылып келді. Зейіннің физиологиялық негіздерін И.П. Павловтың ашқан жүйке процестерінің өзара индукция заңына байланысты түсінуге болады. Ми бір алабында күшті процесс болып жатқанда, айналасындағы алаптарға тежелу болады (теріс индукция заңы).

А.А. Ухтомскийдің доминанта теориясы арқылы зейіннің физиологиялық негіздерін түсінуге де болады.

Лабораториялық жұмысқа әдістемелік сілтемелер

1. К.Д. Ушинский. Балаларды тәрбиелеу және оқыту жөніндегі тандамалы пікірлері, 1951, 22-бет.
2. И.П. Павлов. Полное собрание сочинений. Т. Пч. Книга. I, М.- Л.: 1951, стр. 248.
3. А.А. Ухтомскийдің доминанта теориясы.
4. И.П. Павловтың «Қозудың оптималдық алабы» теориясы.
5. Ы.Алтынсарин Таңдамалы шығармалар. Алматы, 1955., 217- бет.

Жұмысты орындау реті

1. Зейіннің эксперименталдық зерттеулерін салыстыру.
2. Зейіннің негізгі феномендерін зерттеу.
3. Зейіннің негізгі функцияларын қарастыру.

Бақылау сұрақтары

1. Зейіннің физиологиялық негіздері.
2. Іс-әрекет пен зейін.
3. Зейін зерттеулеріндегі әдістемелік жолдар.
4. Ырықты зейін жүйелерінің зерттеу әдістерін ашып беріңіз.
5. Зейінді көрсететін объективтік көрсеткіштер өлшемдері.

Есеп беруіне тиісті сілтемелер

1. Жұмыстың аты және мақсаты.
2. Тапсырма.
3. Құрылымдық зерттеу схемасы.
4. Схемалар мен графиктер.
5. Есептемелер (расчеттар).
6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау.

Мысалы:

1. Жұмыстың аты және мақсаты

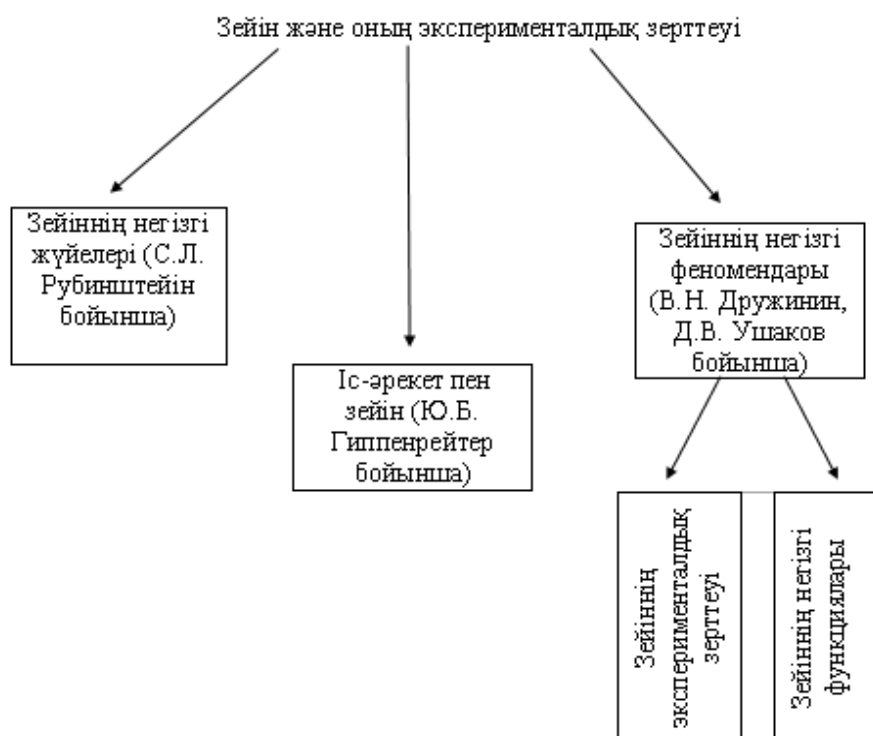
Зейін және оның эксперименталдық зерттеулері

- зейіннің негізгі жүйесі;
- іс-әрекет және зейін;
- зейіннің эксперименталдық зерттеулері.

2. Тапсырма

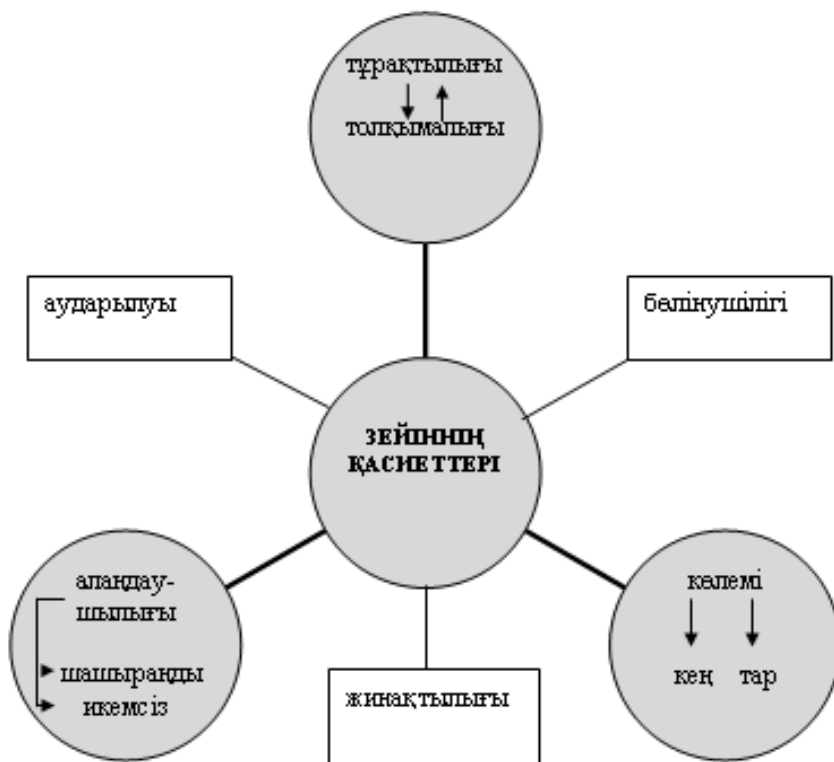
- зейін жүйелерін талдау керек;
- зейіннің негізгі феномендерін ашу қажет;
- зейіннің негізгі функцияларын талдау.

3. Құрылымдық зерттеу схемасы

4. Схемалар мен графиктер

а) зейіннің қасиеттері

5. Есептемелер (расчеттар)

Ересек адамдар жұмыс үстінде зейіннің 40 минуттай бір объектіге тұрақтата алады. Адам бір мезгілде (секундтың 1/10 бөлігінде) орта есеппен әр түрлі 5-9 әріпті қамти алатынын, 12-14 әріптен тұратын мағынасы бар сөзді де осы мерзімде қамтитынын көрсетіп отыр.

Тест : зейінді- зейінсіз

Келесі сұрақтарға «ия» немесе «жоқ» деп жауап беріңіз:

1. Зейінсіздіктің арқасында жие ұтыласыз ба?
2. Достарыңыз немесе таныстарыңыз әзіл-қалжындайды ма?
3. Бір уақытта айналаңызды тындап отырып, бір нәрсемен шұғылданаласыз ба? 4. Далада ақша немесе кілт тауып көрдіңізбе?
5. Жол көшесін өту барысында жан-жаққа қарап зейініңізді аударасыз ба?
6. Екі күн бұрын көрген фильмді детальды тұрғыда есіңізге түсіре аласыз ба?
7. Телевизорды қараудан, қызықты кітап немесе газет оқудан біреу аландатса, сізді бұл жағдай ашуландырады ма?
8. Дүкеннің кассасы алдында сол арада қайтарылған ақшаны санап тексересіз бе?
9. Үй ішінде керекті затты тез арада тауып аласыз ба?
10. Біреу далада сізді атаса селк етесіз бе?
11. Бір адамды басқа адаммен шатастырып алатындығыңыз болады ма?
12. Әңгімені қызықтап отырып аялдамаңызды өткізіп алдыңыз бе?
13. Өзіңіздің таныстарыңыздың туған күндерін көп ойланбай атап бере аласыз ба?

14. Ұйқыдан кейін жеңіл оянасыз ба?

15. Біреудің көмегісіз былтыр бір рет болған үлкен қаладағы ғимаратты (мұражай, кинотеатр, дүкен т.б.) тауып алаласыз ба?

2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 13, 14, 15 сұрақтарының «ия» жауаптарын, 1, 7, 10, 11, 12 сұрақтарының «жоқ» жауаптарын бір ұпаймен есептеңіз.

11 ұпай және одан жоғары. Сіз өте зейіндісіз. Ондай есте сақтау қабілетіңізге қызыға қарауға болады. Бұл қасиет көп адамдарға тән емес.

5 - 10 ұпайлар аралығы. Сіз зейіндісіз, ең маңызды заттарды ұмытпайсыз. Бірақ, кейбір жағдайларда алаңдаушылық пайда бола отырып, түсінбеушілікке ұрынасыз. Ал негізгі жауапкершілікті уақытта сіз өзіңізді қолға алаласыз

4 ұпай және одан төмен. Сіз өте алаңсыз, сондықтан бұл қасиет өміріңіздің көптеген жағымсыз ситуацияларына себепші болып табылады. Сізге бұл қасиеттіңізді бетіңізге тіке айтқан жағдайда да, сіз ренжімейсіз, себебі басқа нәрсені ойланып тұрасыз да, айтқан сөзге мән бермейсіз. Бірақ, бұл қылығыңызбен айналадағы адамдарды ашуландырасыз. Осыған орай өзіңізді тәрбиелеңіз.

6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау

Осы лабораторлық сабақтың арқасында зейін және оның эксперименталдық зерттеулері, іс-әрекет және зейін, зейіннің негізгі жүйесі жан-жақты ашылып қоймай, тапсырмалар арқылы зейін жүйелерін талдадық, зейіннің негізгі феномендерін аштық, зейіннің негізгі функцияларын қарастырдық. Зейінді –зейінсіз деген тестіні қолдандық.

ЛАБОРАТОРИЯЛЫҚ ЖҰМЫС № 9

ЖҰМЫС АТЫ:

ЗЕРТТЕУЛЕР ГИПОТИЗАСЫН АНЫҚТАУ

Жұмыс мақсаты:

1. Классикалық психологиялық концепцияларының құрамын талдау.
2. Адамзат танымының логикасы.
3. Ассоциативтік психология зерттеулері.
4. Структурализм мен гештальтизм.
5. Функционалдық психология концепцияларының зерттеулері.
6. Бихевиоризм зерттеулері.
7. Психологиялық энергетизм түсініктерін зерттеу.
8. Іс-әрекет психологиясы туралы концепцияларын талдау.
9. Теоретико-эмпирикалық логика зерттеулері.

Тапсырма

1. Психологиялық зерттеулерді ұйымдастыру.
2. Зерттеудің эмпирикалық бөлімін ұйымдастыру.
3. Психологиядағы заң мәселесін қарастыру.
4. Біқтималдық теориясының ғылыми құрылымын талдау.

Теориялық түсінік

Ассоцианизм – психологиялық теория, ассоциация заңының мазмұны.

Бихевиор – ағылшын тілінен мінез-құлық мағынаны білдіреді.

Бихевиористер психиканы мінез-құлықтың әртүрлі көріністері, организмнің сыртқы әсерге (стимул) қайтаратын жауап реакцияларының жиынтығы деп қарастырған.

Гештальт – неміс сөзі бейне, түр, құрылым деген ұғымдарды білдіреді.

Гипотеза – жүргізіліп жатқан зерттеулерінің білімі мен тәжірибесіне негізделген жаңа ой.

Эксперименталдық зерттеулерінің бөлек психикалық процесстері – сенсорлық, перцептивтік, интеллектуалдық, мнемикалық т.б.

Психикалық процесстерінің алғашқы классикалық теориялар ішкіпсихологиялық болып табылады.

Психикалық процесстерді ұйымдастыру принципі – олардың бір бірімен байланыс тәсілі.

Лабораториялық жұмыс ұстанымының сипаттамасы

Бұл лабораториялық сабақ каузалдық гипотезаларды тексеруіне бағытталған эксперименттердің ұйымдастыру және жүргізу мәселелеріне аралады.

Психологиялық концепцияларындағы негізгі ұғымдарының кейбір логикалық-теоретикалық арақатынастары талданады.

Психологиялық зерттеулерді ұйымдастыру барысындағы алғашқы

7 принциптер ұстанымы ашылды.

Лабораториялық жұмысқа әдістемелік сілтемелер

1. Джордж К. Хоманс (Homans, 1967).

2. Солсо Р.Л., МакЛин М.К. Экспериментальная психология. – Спб., 2003. –С. 28-29.

3. Веккер Л.М. Психика и реальность. Единая теория психических процессов. – М.,1998. – С. 27-54.

4. Д. Гартли, Дж. Пристли ассоцианизм концепциясы.

5. Вунд-Титченер. Структуралық бағыт.

6. К. Штумпф. Еуропалық функционализм.

7. К.Халл. Гипотеко-дедуктивтік бихевиоризм.

8. Э. Торндайктың бихевиоризм алды концепциясы.

9. Э.Толменнің необихевиоризм бағыты.

Жұмысты орындау реті

1. Психологиялық зерттеулерді ұйымдастырып қарау.

2. Зерттеудің эмпирикалық бөлімін ұйымдастыру.

3. Психологиядағы заң мәселесін қарастыру.

4. Ықтималдық теориясы мен ғылыми теория құрылымын талдау.

Бақылау сұрақтары

1. Структурализм мен гештальтизмді ашыңыз.

2. Функционалдық психология концепцияларының зерттеулерін анықтаңыз.

3. Бихевиоризм зерттеулерінің негіздеріне тоқталыңыз.

4. Курт Левинның динамикадағы топологиялық өрісі.

5. Э. Торндайктың эффект заңы.

6. Пьер Жаненның психологиялық күш және психологиялық қуат туралы айтыңыз.

7. З. Фрейдтың психикалық энергия формасын сексуалдық сфера ретінде қарастыруы туралы.

Есеп беруіне тиісті сілтемелер

1. Жұмыстың аты және мақсаты.

2. Тапсырма.

3. Құрылымдық зерттеу схемасы.
4. Схемалар мен графиктер.
5. Есептемелер (расчеттар).
6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау.

Мысалы:

1. Жұмыстың аты және мақсаты

Зерттеулер гипотизасын анықтау

- классикалық психологиялық концепцияларының құрамын талдау;
- адамзат танымының логикасы;
- ассоциативтік психология зерттеулері;
- структурализм мен гештальтизм;
- функционалдық психология концепцияларының зерттеулері;
- бихевиоризм зерттеулері;
- психологиялық энергетизм түсініктерін зерттеу;
- іс-әрекет психологиясы туралы концепцияларын талдау;
- теоретико-эмпирикалық логика зерттеулері.

2. Тапсырма

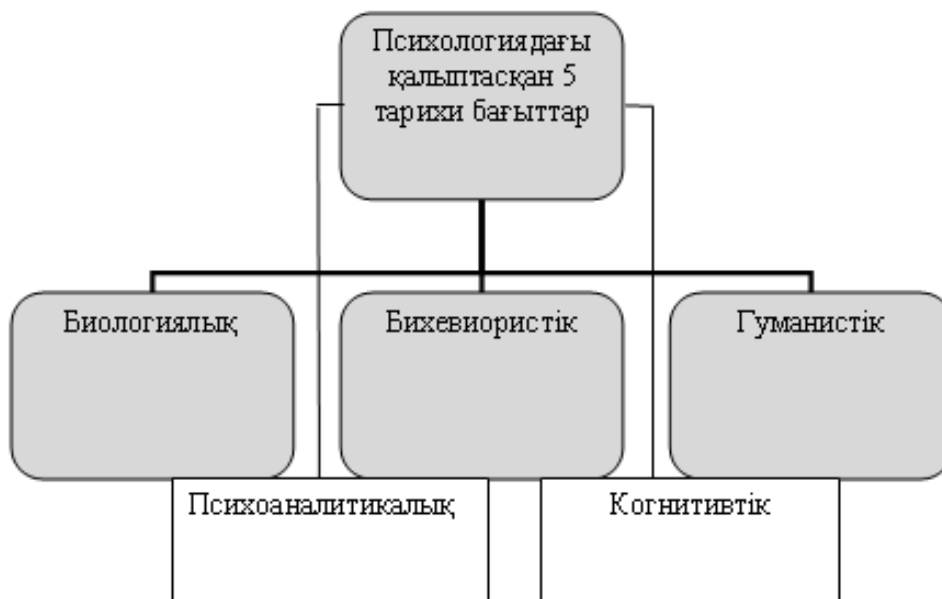
- психологиялық зерттеулерді ұйымдастыру;
- зерттеудің эмпирикалық бөлімін ұйымдастыру;
- психологиядағы заң мәселесін қарастыру;
- ықтималдық теориясының ғылыми құрылымын талдау.

3. Құрылымдық зерттеу схемасы

4. Схемалар мен графиктер

а) Психологиядағы қалыптасқан 5 тарихи бағыттар

ә) У. Дж. МакГайердың психологиялық зерттеулерін ұйымдастыру барысындағы ұсынып отырған 7 принципі

1. «Бір қол шапалағының дыбысы»
2. «Бұл тұңғыш хаосында ақиқат ретінде паттернді анық ажырата аламыз»
3. «Бақыландар, мәліметтерді емес адамдарды бақыландар»
4. «Болашақты кәзір көріндер, кәзіргіні өтіп кеткеннен іздеңдер»
5. «Жаңа методологиядағы себептілік туралы куәландыратын корреляциясы»
6. «Кедейліктің байлығы»
7. «Үлкен ақиқатта қарамақайшы ақиқат бар»

5. Есептемелер (расчеттар)

Дэвид Майерс лонгитюд пен жасерекшелік (анализ) әдістерін салыстырды. Зерттеулерді талдап отырып жасерекшелік мүмкіндіктерінің мәселелерін көтерді.

Статистикалық гипотеза (H_0)

Мағыналығының деңгейі (p)

6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау

Лабораториялық жұмыстың мақсаты толық меңгерілді. Классикалық психологиялық концепцияларының құрамын талдап отырып, оның әртүрлі теориялық негіздерінің айырмашылықтарын анықтадық. Адамзат танымының логикасы, ассоциативтік психология зерттеулері, структурализм мен гештальтизм, функционалдық психология концепцияларының зерттеулері, бихевиоризм зерттеулері, психологиялық энергетизм түсініктерін зерттеу, іс-әрекет психологиясы туралы концепцияларын талдау, теоретико-эмпирикалық логика зерттеулері сияқты сұрақтар толық қарастырылды.

ЛАБОРАТОРИЯЛЫҚ ЖҰМЫС № 10

ЖҰМЫС АТЫ:

БІРФАКТОРЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ЖҮРГІЗУ

Жұмыс мақсаты:

1. Эксперименталдық ауыспалылар және оларды бақылау тәсілдері.
2. Эксперименталдық жоспар I: бірфакторлық жоспар.
3. Ауыспалылардың ішкітоптық бақылауы.
4. Экспериментті жоспарлау және бақылау.

Тапсырма

1. Тәуелсіз және тәуелді ауыспалыларды зерттеу.
2. Бір фактор – екі деңгей: субъектаралы бірфакторлы жоспарларды, ішкісубъектті бірфакторлы жоспарларды, бірфакторлы екідеңгейлі жоспарларды талдау.
3. Бір фактор – екі деңгейден жоғары: субъектілерді көпдеңгейлі жоспарларды, ішкісубъектті көпдеңгейлі жоспарларды талдау.
4. Айырмашылықтарды бақылау типтерін өткізу.
5. Ғылыми қорытындылар жасау.
6. Бақылау типтерін анықтау.

7. Эксперименталдық және бақылау топтарын пайдалану.

Теориялық түсінік

Гипотеза себеп пен салдар негіздерінен тұрады.

Тәуелді ауыспалы - бұл өлшемдер нәтижелері бойынша қорытынды сандық сипаттамасы.

Бірфакторлық жоспарлар өзіне бір факторды тәуелсіз ауыспалы, екі деңгей немесе градация түрінде қосады

Лабораториялық жұмыс ұстанымының сипаттамасы

Эксперименталдық ауыспалылар және оларды бақылау тәсілдері қарастырылады.

Эксперименталдық жоспар I: бірфакторлық жоспар, ауыспалылардың ішкітоптық бақылауы, экспериментті жоспарлау және бақылау түрлері анықталады.

Лабораториялық жұмысқа әдістемелік сілтемелер

1. Психологиялық әдістер теориясы бойынша В.Дж. Андервудили, М.Мэтлиннің тәуелсіз ауыспалылар эксперименттері ұсынылады.

2. Йеркс – Додсон заңы.

3. Д. Гудвин. Әдістер және жоспарлау. – СПб.,2004. – С. 243-265.

4. Блекмор және Купер (Blackmore & Cooper, 1970) бірфакторлық жоспар бойынша тәуелсіз топтарға өткізілген зерттеулер.

5. Блэгров (Blagrove, 1996) теңдеулі топтарға өткізілген зерттеулер.

6. Кнеппер (Knepper, Obrzut & Copeland, 1983) эквиваленттік емес топқа өткізілген зерттеулер)

7. Дж. Ридли Струп теңдеуі.

Жұмысты орындау реті

1. Тәуелсіз және тәуелді ауыспалыларды зерттеулерін өткізу қажет.

2. Бір фактор – екі деңгей: субъектірлі бірфакторлы жоспарларды, ішкісубъектті бірфакторлы жоспарларды, бірфакторлы екідеңгейлі жоспарларды талдауларды жасау.

3. Бір фактор – екі деңгейден жоғары: субъектірлі көпдеңгейлі жоспарларды, ішкісубъектті көпдеңгейлі жоспарларды талдауларды қолдану.

4. Айырмашылықтарды бақылау типтерін өткізу керек.

5. Ғылыми қорытындылар жасап үйрену.

6. Бақылау типтерінің анықтамаларын салыстыру.

7. Эксперименталдық және бақылау топтарының зерттеулерін пайдалану.

Бақылау сұрақтары

1. Джеймс Гибсонның қабылдау теориясы туралы ашыңыз.

2. Тәуелді топтарға арналған Стьюдент критерияларының бақылаулары.

3. Субъектаралы бірфакторлы жоспарларды қалай құрастырамыз.

4. «Моцарт эффектісі» туралы айтыңыз.

5. Блэгров (Blagrove, 1996) теңдеулі топтарға арналған зерттеулерін ұсыныңыз.

6. Негізгі экспериментальды жоспар: факторлы жоспар, латын және грек.

7. Даранды және дарынды емес балаларының қабілеттерінің айырмашылықтары.

Есеп беруіне тиісті сілтемелер

1. Жұмыстың аты және мақсаты.

2. Тапсырма.

3. Құрылымдық зерттеу схемасы.
4. Схемалар мен графиктер.
5. Есептемелер (расчеттар).
6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау.

Мысалы:

1. Жұмыстың аты және мақсаты

Бірфакторлық зерттеулерді ұйымдастыру және жүргізу

- эксперименталдық ауыспалылар және оларды бақылау тәсілдері;
- эксперименталдық жоспар I: бірфакторлық жоспар;
- ауыспалылардың ішкітоптық бақылауы;
- экспериментті жоспарлау және бақылау.

2. Тапсырма

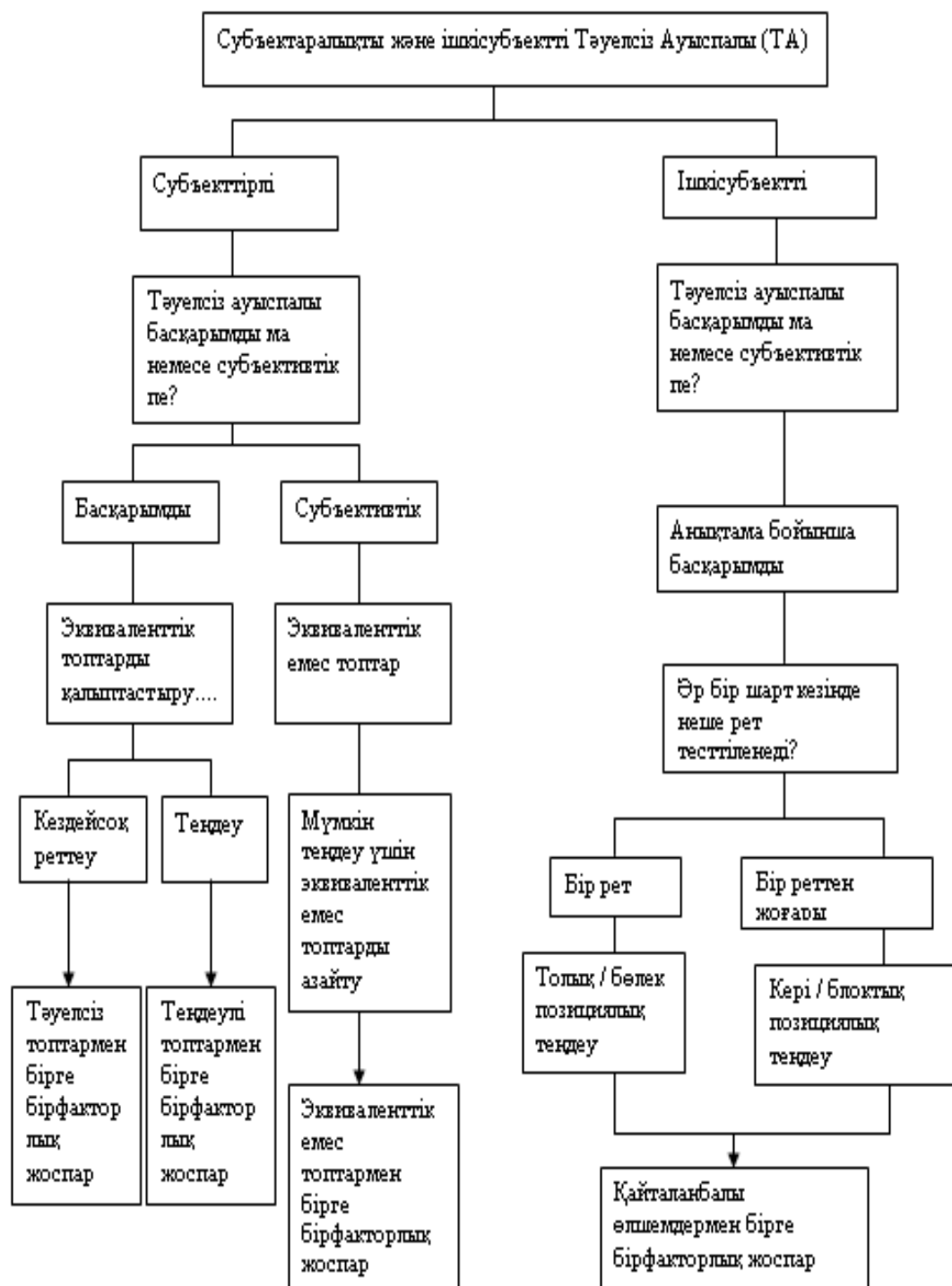
- тәуелсіз және тәуелді ауыспалыларды зерттеу;
- бір фактор – екі деңгей: субъектаралы бірфакторлы жоспарларды, ішкісубъектты бірфакторлы жоспарларды, бірфакторлы екідеңгейлі жоспарларды талдау;
- бір фактор – екі деңгейден жоғары: субъектаралы көпдеңгейлі жоспарларды, ішкісубъектты көпдеңгейлі жоспарларды талдау;
- айырмашылықтарды бақылау типтерін өткізу;
- ғылыми қорытындылар жасау;
- бақылау типтерін анықтау;
- эксперименталдық және бақылау топтарын пайдалану;

3. Құрылымдық зерттеу схемасы

4. Схемалар мен графиктер

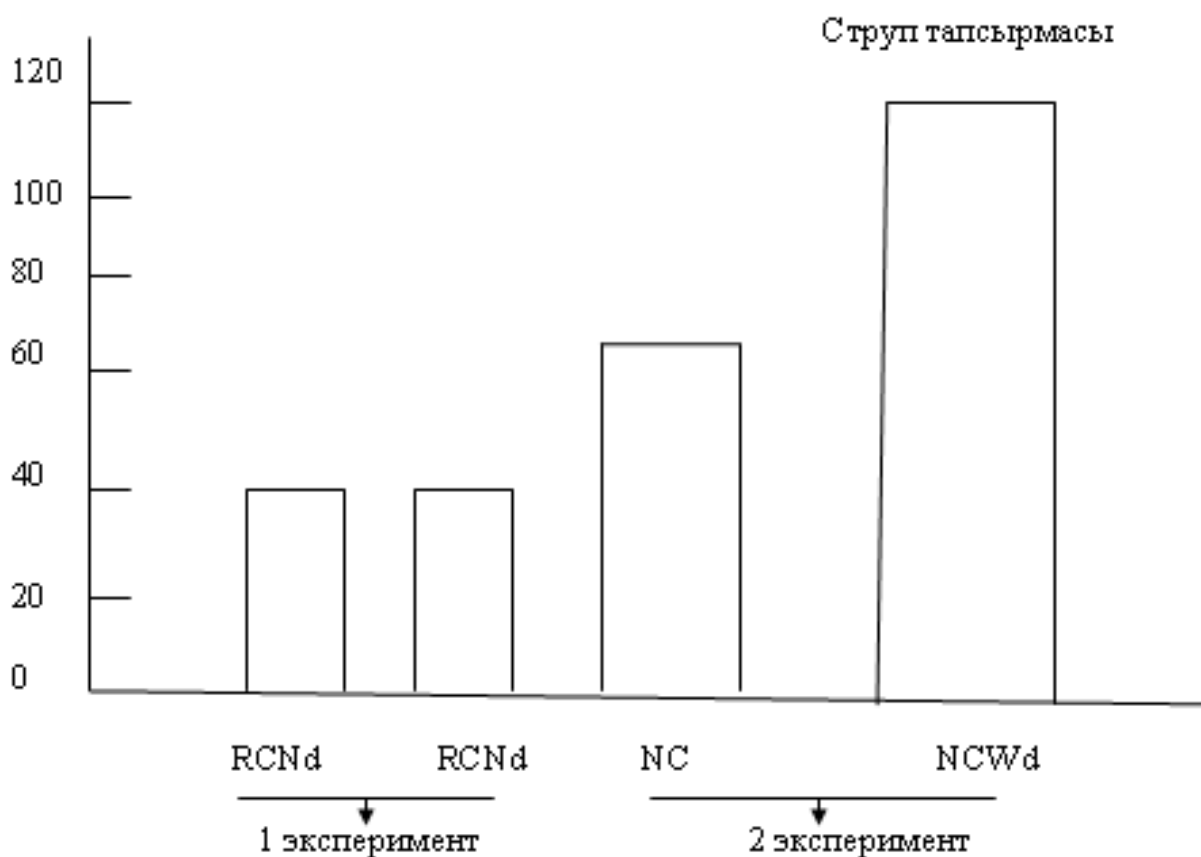
а) Тал (деревя) шешімі – бірфакторлық жоспар

ә) төрт бірфакторлық жоспарларының ерекшеліктері

Жоспар түрі	Тәуелсіз ауыспалымен қабылданатын ең аз сан мағынасы	Субъектірлі және ішкісубъекті тәуелсіз ауыспалы	Тәуелсіз ауыспалының түрі	Эквиваленттік топтарды құру тәсілі
Тәуелсіз топтармен	2	Субъектірлікті	Басқарымды	Кездейсоқ реттеу
Теңдеулі топтармен	2	Субъектірлікті	Басқарымды	Теңдеу
Эквиваленттік емес топтармен	2	Субъектірлікті	Субъекті	Эквиваленттік еместікті теңдеу төмендету мүмкін
Қайталанбалы өлшемдермен	2	Ішкісубъекті	Басқарымды	Жоқ

б) Струп зерттеулерінің алғашқы екі эксперименттерінің мәліметтері

5. Есептемелер (расчеттар)

Операциялық анықтама ретінде (IQ = 130 және одан жоғары) – дарынды (60-110 арадығы) – орта

Қайталанбалы позициялық теңдеу (ABBA)

RCNd (Чтение Название Цветов, напечатанных черным) – қарамен жазылған түстердің атын оқу.

NCWd (Чтение Название Цветов, напечатанных различным) - әртүрлімен жазылған түстердің атын оқу.

6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау

- бір фактор – екі деңгей: субъектаралы бірфакторлы жоспарларды, ішкісубъектты бірфакторлы жоспарларды, бірфакторлы екідеңгейлі жоспарларды талдау;
 - бір фактор – екі деңгейден жоғары: субъектаралы көпдеңгейлі жоспарларды, ішкісубъектты көпдеңгейлі жоспарларды талдау;
 - айырмашылықтарды бақылау типтерін өткізу;
 - ғылыми қорытындылар жасау;
 - бақылау типтерін анықтау;
 - эксперименталдық және бақылау топтарын пайдалану;
- Жұмыс берілген ретінде орындалады.

ЛАБОРАТОРИЯЛЫҚ ЖҰМЫС № 11 **ЖҰМЫС АТЫ: ЭКСПЕРИМЕНТТЕР**

Жұмыс мақсаты:

1. Эксперимент – 1.
2. Эксперимент – 2.
3. Эксперимент -3.

Тапсырма

1. Сатып алушыға продуктының бағасын қалай жариялайсыз?
2. Қимыл-қозғалысты дағдыны ойша шынықтыру.
3. Испан тілін меңгеруіне арналған екі әдіс.

Теориялық түсінік

Эксперимент – бұл зерттелінушінің бақылау шарттарының арқасында зерттеушілік процедура.

Психологиялық зерттеулерінің негізгі түрлері: лабораториялық, табиғи.

Психологиялық зерттеулерінің методологиялық ерекшеліктерінің бірі айрықша қасиеті бар процесс.

Эксперименттің ғылыми мағыналығы – кейбір тұрақты заңдылықтарын анықтау.

Лабораториялық жұмыс ұстанымының сипаттамасы

Эксперимент жүргізіледі. Эксперименталдық гипотеза қойылады. Әдістеме қолданылады. Мақсаты анықталады. Нәтижелер жинақталады. Қорытынды анықталады.

Лабораториялық жұмысқа әдістемелік сілтемелер

1. Гейтвуд және Перлофф (1973, б.81).
2. Статъя «Заботы продавца» («Век рекламы», 1969, с.3).
3. Дирк Пратер (1973, с. 353) самолетті Т-37 тренажерсыз,қысқа уақытта қондыру.

Жұмысты орындау реті

1. «Сатып алушыға продуктының бағасын қалай жариялайсыз?» экспериментін өткіземіз.
2. Қимыл-қозғалысты дағдыны ойша шынықтыру екінші экспериментік жасаймыз.
3. Испан тілін меңгеруіне арналған екі әдіс үшінші экспериментті қолданамыз.

Бақылау сұрақтары

1. Экспермент деген не?
2. Эксперименттің түрлері.

3. Экспериментті жоспарлау, жүргізу, талдау.
4. Жаңа эксперименттерді жүргізу мүмкіндіктері.
5. Ішкі валидтілікке жетуіне кедергі жасайтын кейбір факторларды жою.
6. Топтың үш стратегиясы: кездейсоқ с., жұптарды үйлестіру с., қабат-қабатты кездейсоқ реттеу с.
7. Әдістеме деген не?
8. Эксперименталдық гипотеза туралы айтыңыз.
9. Эксперименттік шарттар қандай болады?

Есеп беруіне тиісті сілтемелер

1. Жұмыстың аты және мақсаты.
2. Тапсырма.
3. Құрылымдық зерттеу схемасы.
4. Схемалар мен графиктер.
5. Есептемелер (расчеттар).
6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау.

Мысалы:

1. Жұмыстың аты және мақсаты

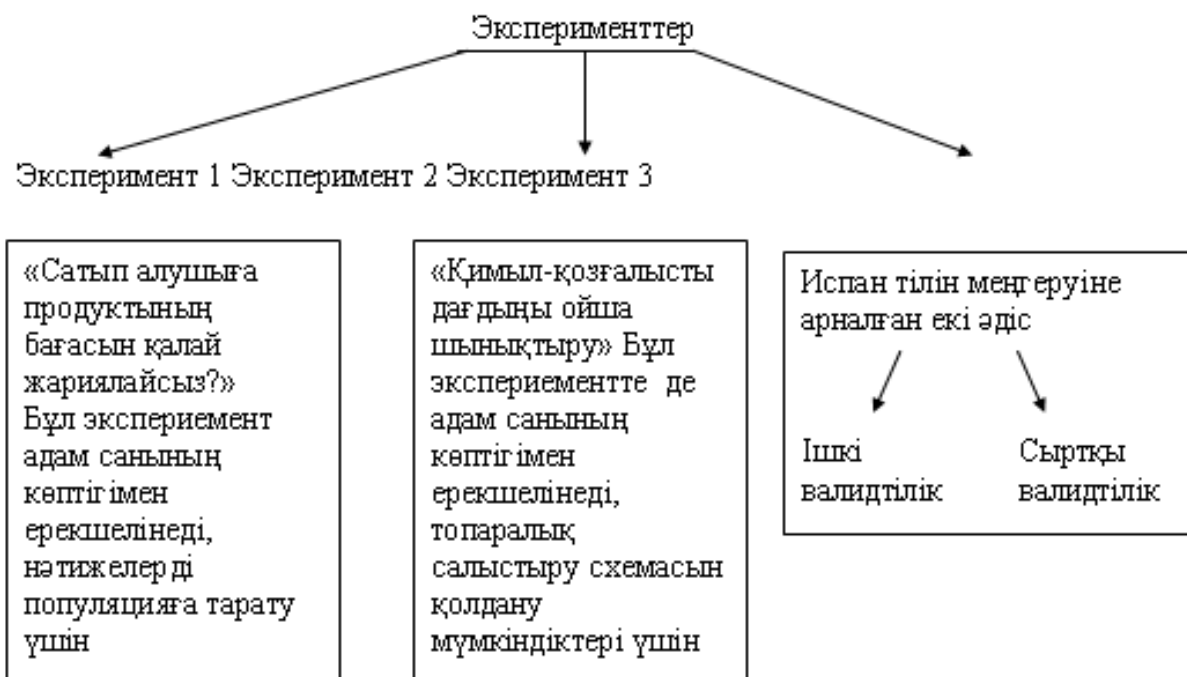
Эксперименттер

- эксперимент – 1;
- эксперимент – 2;
- эксперимент -3.

2. Тапсырма

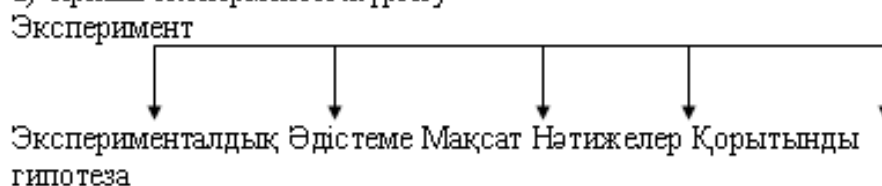
- сатып алушыға продуктының бағасын қалай жариялайсыз?
- қимыл-қозғалысты дағдыңы ойша шынықтыру;
- испан тілін меңгеруіне арналған екі әдіс.

3. Құрылымдық зерттеу схемасы

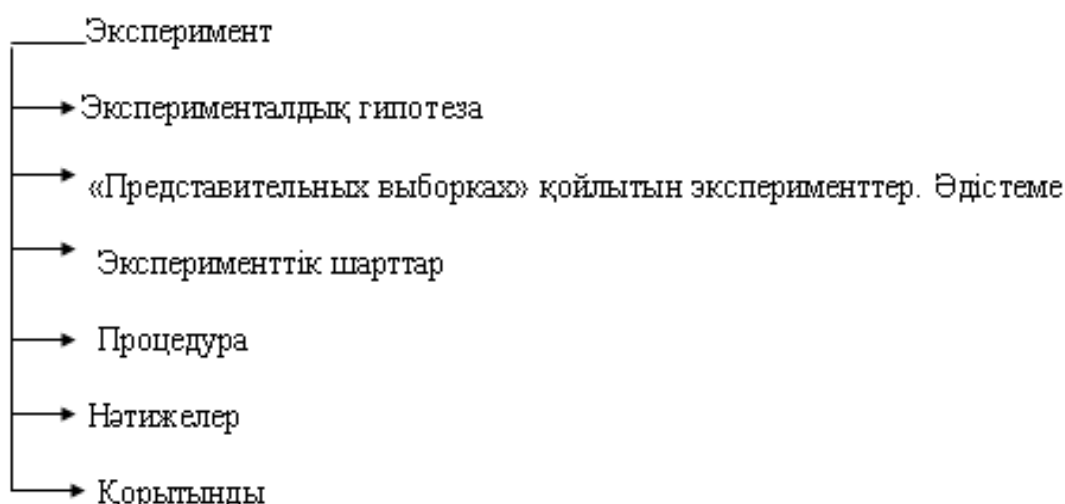

4. Схемалар мен графиктер

а) бірінші экспериментті жүргізу

ә) екінші экспериментті жүргізу

б) үшінші эксперимент

5. Есептемелер (расчеттар)

Бірінші Эксперимент бойынша: Эксперименталдық шарт А – пакеттің салмағы мен бағасы, Б - есептегіш құралын пайдалану, В – продуктының бағасы.

Әдістеме «Сатып алушыға продуктының бағасын қалай жариялайсыз?» 75 – өз еркімен қатысушы зерттелінушілер, олардың ішінде 64 әйелдер, 75 тен 60 колледжде біржылдық курс бітірген. Жасерекшелік: 20-29 жас аралығында - 48адам, 30-39 аралығында – 17, 40тан жоғары – 10 (Гейтвуд және Перлофф, 1973, с.82)

Продуктқа қойылатын бағасы туралы хабарламаның үш түріне арналаған дұрыс таңдаулар саны мен жіберілген уақыты

	А	Б	В	А	Б	В
Орта	5,78	5,96	8,04	23,93	31,72	3,60
Стандарттық ауытқушылық	1,31	1,57	0,45	10,00	9,57	1,11

6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау

Эксперименттер жүргізілді. Жабдықталған лабораториялық аудитория өте қажет. Бірінші эксперименттің эксперименттік гипотезасы расталды.

Екінші эксперимент зерттеу гипотезасының дұрыстығын дәлелдеді. Үшінші экспериментте жаңа әдістің күнделікті оқытудың әдісіне әсері мен ерекшеліктері анықталды.

Жалпы жүргізілген жаңа әдістер студенттердің бойына қызығушылықты оятады.

ЛАБОРАТОРИЯЛЫҚ ЖҰМЫС № 12
ЖҰМЫС АТЫ:
ЗЕРТТЕУДІҢ ФАКТОРЛЫҚ ЖОСПАРЫ

Жұмыс мақсаты:

1. Факторлық жоспар.
2. II эксперименталдық жоспар
3. Факторлық жоспар негіздері.
4. Нәтижелер: негізгі эффект және арақатынас.

Тапсырма

1. Факторлық жоспардың құрылуы барысындағы орындалатын шарттармен танысу.
2. Факторлық жоспар анықтамасын ұғыну.
3. Чи эксперименті: үлкендер мен балалардың шахматтық фигураларын және сандарын есте сақтауын қабілеттерін анықтау.
4. Материалдарды меңгеруіндегі қайта тексеруден өткен нәтижелерінің орта көрсеткіштері нақтылау.

Теориялық түсінік

Факторлық жоспарды зерттеушілер екі немесе одан көп тәуелсіз ауыспалылардың тәуелді ауыспалыларға әсерін анықтау үшін қолданады.

Келесе тізім бойынша факторлық жоспарды құру керек: шарттарды қалыптастыру, тәуелсіз ауыспалылардың комбинациясы, эксперименталдық тапсырмалар санына немесе зерттелінуші топтар санына талап қою.

Факторлық зерттеу екі түрлі нәтижені береді: негізгі эффект және арақатынасын.

Лабораториялық жұмыс ұстанымының сипаттамасы

Факторлық жоспардың мәнінің ашылуы. II эксперименталдық жоспар туралы мәлімет берілуі. Факторлық жоспар негіздері анықталуы.

Негізгі эффект және арақатынас нәтижелерін талдануы.

Лабораториялық жұмысқа әдістемелік сілтемелер

1. Р.Л. Солсо, М.К. МакЛин. Факторлық жоспар. – СПб., 2003. –С. 57-63.
2. Факторлық жоспар 2×2. (Chi, 1978).
3. II эксперименталдық жоспар. Д. Гудвин. – СПб., 2004. –С.275-282.

Жұмысты орындау реті

1. Факторлық жоспардың құрылуы барысындағы орындалатын шарттармен танысамыз.
2. Факторлық жоспар анықтаймыз.
3. Чи эксперименті: үлкендер мен балалардың шахматтық фигураларын және сандарын есте сақтауын қабілеттерін анықтаймыз.
4. Материалдарды меңгеруіндегі қайта тексеруден өткен нәтижелерінің орта көрсеткіштері нақтылаймыз.

Бақылау сұрақтары

1. Факторлық жоспарлар негіздері.
2. Нәтижелер: негізгі эффект және байланыс.
3. Тізім бойынша факторлық жоспардың құрылуы.
4. Зерттеулерінің өзекті аспектілері.
5. Баланың әрекет-қылығын анықтайтын факторлар.
6. Екі ауыспалылар: мейірімділік немесе өшпенділік жүйесі және бақылау деңгейі.

Есеп беруіне тиісті сілтемелер

1. Жұмыстың аты және мақсаты.
2. Тапсырма.
3. Құрылымдық зерттеу схемасы.
4. Схемалар мен графиктер.
5. Есептемелер (расчеттар).
6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау.

Мысалы:

1. Жұмыстың аты және мақсаты

Зерттеудің факторлық жоспары

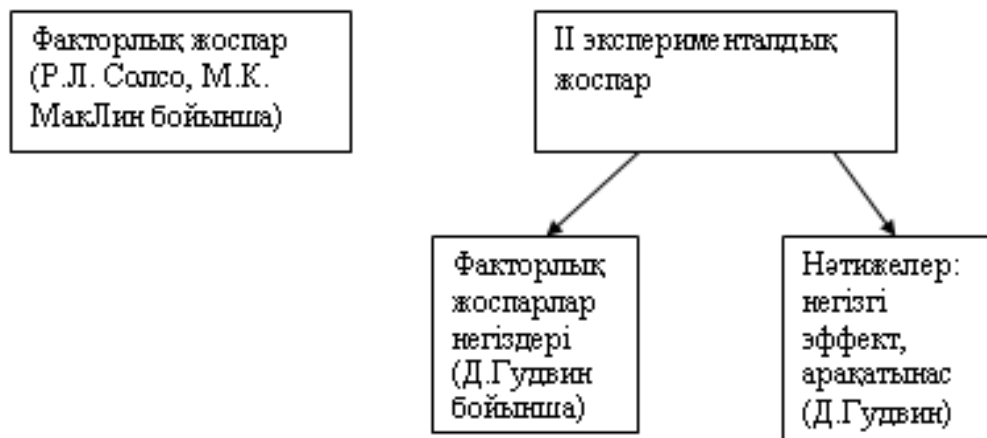
- факторлық жоспар;
 - II эксперименталдық жоспар;
 - факторлық жоспар негіздері.
4. Нәтижелер: негізгі эффект және арақатынас.

2. Тапсырма

- факторлық жоспардың құрылуы барысындағы орындалатын шарттармен танысу;
- факторлық жоспар анықтамасын ұғыну;
- Чи эксперименті: үлкендер мен балалардың шахматтық фигураларын және сандарын есте сақтауын қабілеттерін анықтау;
- материалдарды меңгеруіндегі қайта тексеруден өткен нәтижелерінің орта көрсеткіштері нақтылау.

3. Құрылымдық зерттеу схемасы

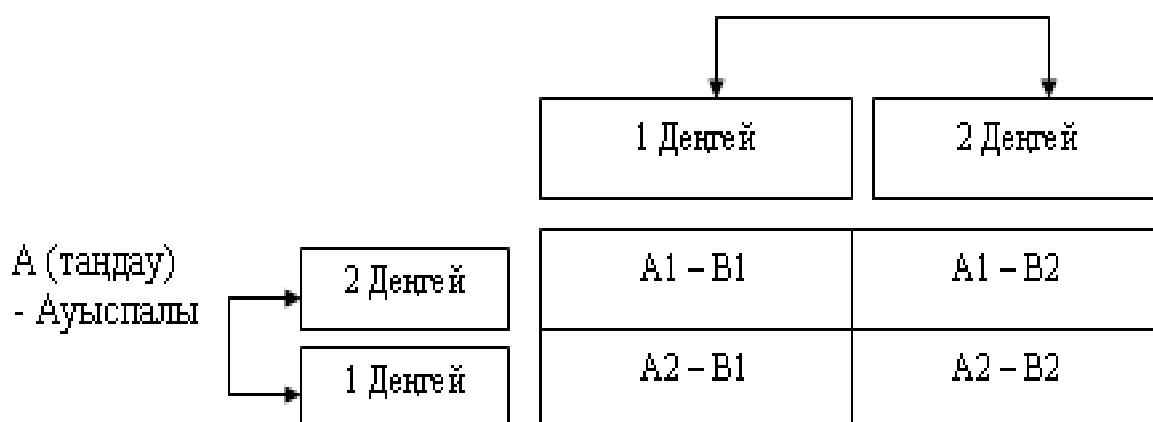
Зерттеудің факторлық жоспары

4. Схемалар мен графиктер

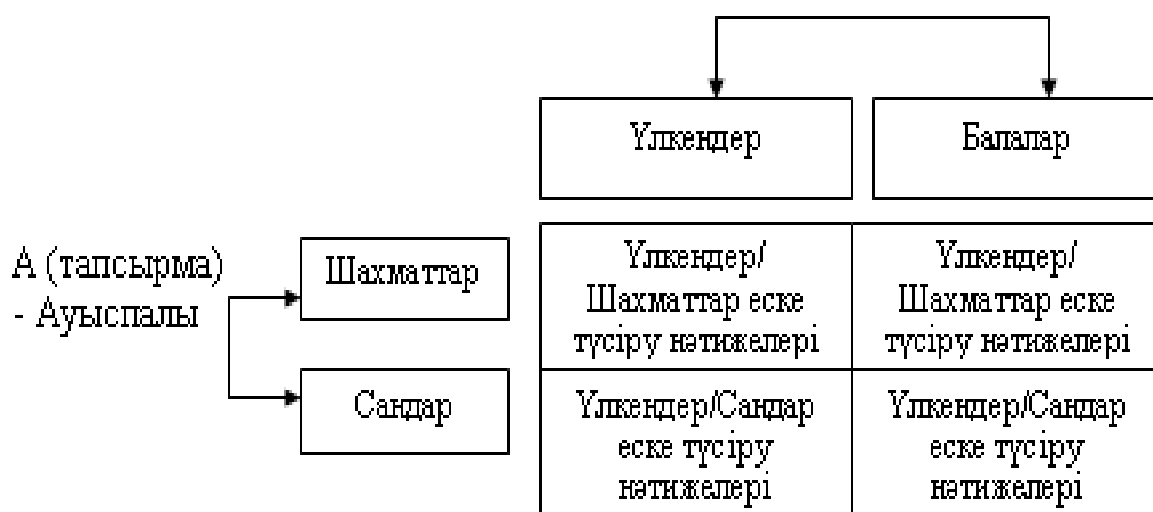
а) 2×2 жоспар концепциясы

В (стимул) – Ауыспалы

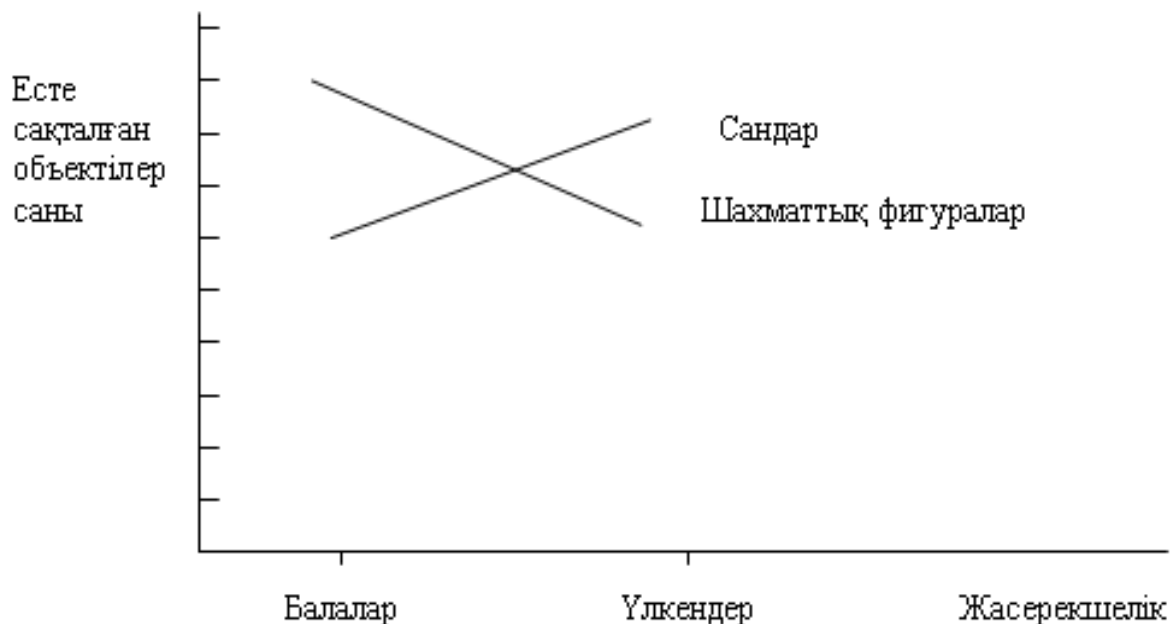

ә) Чи экспериментінің схемасы (шахматтық фигуралар мен сандарды есте сақтау), 1978.

В (жасерекшелік) - Ауыспалы

б) шахматтық фигуралар мен сандарды есте сақтау Чи эксперименті (1978)

в) екі деңгейлі ауыспалы А (қайта тексеру) және төрт деңгейлі ауыспалы В (кері байланыс кідірісі) процедураларынан тұратын факторлық жоспар

Ауыспалы В
(кері байланыс кідірісі)

Ауыспалы А
(қайта тексеру)

	↓	↓	↓	↓
	1 Деңгей	2 Деңгей	3 Деңгей	4 Деңгей
	A1 – B1	A1 – B2	A1 – B3	A1 – B4
	A2 – B1	A2 – B2	A2 – B3	A2 – B4

5. Есептемелер (расчеттар)

Кері байланыс кідірісі:

	Кідіріс жоқ	2,5 сағат	1 күн	4 күн	Ортаңғы көрсеткіш
Дереу қайта тексеру	15,1	16,7	16,9	16,7	16,4
Кейінгі уақытқа қойылған қайта тексеріс	13,0	15,4	16,0	14,6	14,8
Ортаңғы көрсеткіш	14,1	16,1	16,5	15,7	

6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау

Біріншіден факторлық жоспар тәуелсіз ауыспалы сандарын және деңгей сандарын көрсететін нумерация жүйесі көмегімен сипатталынады. Мысалы, 2×3 факторлық жоспар екі тәуелсіз ауыспалыдан тұрады. Біріншісі ауыспалы екі мағыналы, ал екіншісі үш мағыналы болып табылады. 3×4×5 үш ауыспалылар 3,4,5 мағыналы болып табылатын анықтадық. Ес зерттеулері 2×2 факторлық жоспарлар арқылы нақтыланды, оның ішінде «есте сақтау тәсілінің» тәуелсіз ауыспалылары (бейне

немесе механикалық қайталау) және «көрсеткіш жылдамдылығы» екі деңгейден тұрады.

ЛАБОРАТОРИЯЛЫҚ ЖҰМЫС № 13

ЖҰМЫС АТЫ:

ҚОЛДАНБАЛЫ ЗЕРТТЕУЛЕРІНДЕГІ ЭКСПЕРИМЕТ МОДЕЛДЕРІ. ВАЛИДТІЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

Жұмыс мақсаты:

1. Эксперимент – 1.
2. Эксперимент – 2.
3. Эксперимент – 3.
4. Эксперименттің жоспарлау негіздері.
5. Әлеуметтік психологиядағы және қолданбалы зерттеулердегі эксперимент моделі.

Тапсырма

1. «Тігін өндірісіндегі шу». Эксперимент – 1
2. «Фортепиано пьесаларын жаттауына» арналған екі әдістерін салыстыру. Эксперимент – 2
3. «Қызанақ шырынын» сортын таңдау. Эксперимент – 3
4. Кәдімгі жоспарлар және сәтті жоспарлар.

Теориялық түсінік

Валидтілік түрлері: сыртқы валидтілігі, статистикалық қорытындылар валидтілігі, зерттеу процедураларының валидтілігі.

Валидтілік – зерттеу қорытындыларының нақтылығы.

Эксперимент – эксперименталдық нәтижелерді қорытындылау.

Эксперимент типі - теориядан тыс табиғат, оның мақсаты тек қана практикалық болып табылады.

Ауыспалы – бізді қызықтыратын шынайының айырмашылықтары.

Эксперименталдық гипотеза – алдан-ала ойлану, сезе білу.

Мақсат – бақталастық гипотезаларды нақты тексеру, дұрысын анықтау.

Лабораториялық жұмыс ұстанымының сипаттамасы

Шарттар жетістіктеріне үшін қажетті шаралар көлемі, соның ішінде зерттеулер валидтілігімен шындалған туралы Р. Готсданкер жұмыстарында жақсы көрсетілген.

Тігін өндірісіндегі шу деңгейін төмендету анықтамасының нәтижелерін Британ қызметкерлері Х.К. Вестон, С.Адаме Ланкаширлік тігін цехінде (1932) эксперимент өкізген.

«Тігін өндірісіндегі шу» экспериментінде құлаққаптарды *пайдалану* немесе *пайдаланбау* тәуелсіз ауыспалыларға жатадындығы айтылған.

«Фортепиано пьесаларын жаттау» экспериментінің жоспары ұсынылған.

Лабораториялық жұмысқа әдістемелік сілтемелер

1. Д. Кэмпелл. Алты негізгі эксперименталдық жоспарлар.
2. Р. Готсданкер. Психологиялық эксперимент негіздері. – М., 1982. – С. 16-31.
3. Джек Амадей Моцарт студенттің «Фортепиано пьесаларын жаттау» атты эксперименті.
4. «Қызанақ шырынын» сортын таңдау әдісі. «Баддин Билл» және «Дж.Дж. Риттенхауз» сорттары қатысты.
5. Уистон және Адамс, 1932, с. 56. Қоршаған ортаның шарттарының әсері туралы.

6. Ростлисбергер және Диксон, 1946. Хауторн (Иллинойс) аумағындағы цехтың өндірістік жұмысына электрожарықтың әсері туралы эксперимент көрсетілген.

Жұмысты орындау реті

1. «Тігін өндірісіндегі шу». Эксперимент – 1
2. «Фортепиано пьесаларын жаттауына» арналған екі әдістерін салыстыру. Эксперимент – 2
3. «Қызанақ шырынын» сортын таңдау. Эксперимент – 3
4. Кәдімгі жоспарлар және сәтті жоспарлар.

Бақылау сұрақтары

1. Нәтижелерді өңдеу барысындағы сандық шкалалар түрлері қандай?
2. Қолданбалы зерттеулеріндегі эксперимент моделдерін ашыңыз.
3. Валидтілік мәселелерін көтеріңіз.
4. Д. Кэмпбеллдың еңбегіндегі қандай негізгі эксперименталдық жоспарлар қарастырылған?
5. «Тігін өндірісіндегі шу» экспериментінде қанша тігінші қатысты және қанша апта уақыты жүргізілді?
6. Эксперимент деген не?
7. Эксперименттің шарттары қандай?
8. Зерттеушінің сөздігінен негізгі терминдерді атаңыз
9. Тәуелсіз ауыспалы, тәуелді ауыспалы туралы ашыңыз.
10. Джек Амадей Моцарт «Фортепиано пьесаларын жаттау» экспериментінде қандай әдістерді қолданды? (тұтас және бөлшектелінген әдістері).

Есеп беруіне тиісті сілтемелер

1. Жұмыстың аты және мақсаты.
2. Тапсырма.
3. Құрылымдық зерттеу схемасы.
4. Схемалар мен графиктер.
5. Есептемелер (расчеттар).
6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау.

Мысалы:

1. Жұмыстың аты және мақсаты

Қолданбалы зерттеулеріндегі эксперимент моделдері. Валидтілік мәселелері

- эксперимент – 1;
- эксперимент – 2;
- эксперимент – 3;
- эксперименттің жоспарлау негіздері;
- Әлеуметтік психологиядағы және қолданбалы зерттеулердегі эксперимент моделі.

2. Тапсырма

- «Тігін өндірісіндегі шу» экспериментін талдау;
- «Фортепиано пьесаларын жаттау» экспериментіне арналған екі әдістерін салыстыру қажет;
- «Қызанақ шырынын» сортын таңдау экспериментін ашу;
- кәдімгі жоспарлар және сәтті жоспарларды сараптау;
- әр экспериментке байланысты эксперименталдық тапсырмаларды өз ретімен құрастыру.

3. Құрылымдық зерттеу схемасы

Шынайы әлемнің «егізді көрсетілімдерінің» эксперименттері

Эксперимент 1

«Тігін өндірісіндегі шу»

Эксперимент 2

«Фортепиано пьесаларын жаттау»

Эксперимент 3

«Қызанақ шырпының» сортын таңдау

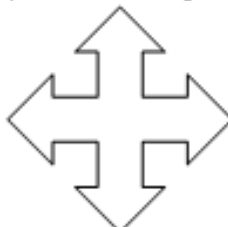
Эксперименттің жоспарлау негіздері (Р Готсданкер бойынша)

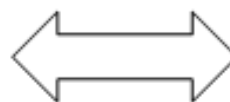
Мінсіз экс.

Ізгі экспер.

Шексіз экспер.

Толық жарамды экспер.

4. Схемалар мен графиктер

а) эксперименттің екінші шарты – хаттама (эксперимент -2)

Хаттама

5. Есептемелер (расчеттар)

Бірінші эксперименттің есептемелері: құлаққапсыз, аудиометр арқылы алынған өлшем 96дБ-ға тең; құлаққапты қолданған жағдайда шу деңгейі 87 дБ-ға төмендетіледі; кәдімгі әңгімелесуының дыбыс күші 60 дБ-ға тең; бұл экспериментте 10 тігінші әйелдер 26 апта бойы қатысты.

Екінші экспериментте Дж. Моцарттың ұсынып отырған хаттамасы бойынша:

а) Бетховен. Соната № 30

- ә) Бетховен. Соната № 31
- б) Дебюсси. Сюита для фортепиано
- в) Равель. Соната

екі шығарманы тұтас, екі шығармана бөлшектеп жатауына жоспар құрады.

Үшінші «Қызанақ шырынын» таңдау экспериментінде 22 жасар әйел адам зерттелінушіге эксперименталдық материал ретінде үш қорап 6 данадан стандарттық (5,5 унцийдан) тұратын «Дж.Дж. Риттенхаун» және «Баддин Билл» қызанақ шырындары ұсынылды.

6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау

Қолданбалы зерттеулеріндегі эксперимент моделдерін ашылды, валидтілік мәселелерін, Д. Кэмпбеллдың еңбегіндегі негізгі эксперименталдық жоспарлар, эксперименттің шарттары, зерттеушінің сөздігінен негізгі терминдерді қарастырдық, тәуелсіз ауыспалы, тәуелді ауыспалы туралы эксперименттер жүргізілді.

ЛАБОРАТОРИЯЛЫҚ ЖҰМЫС № 14 **ЖҰМЫС АТЫ:** **КОРРЕЛЯЦИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІ ҚОЛДАНУ**

Жұмыс мақсаты:

1. Корреляциялық зерттеулер: тәжірибеден алынған оқиғалар.
2. Корреляциялық жолдар және эксперименталдық зерттеулер.
3. Корреляциялық зерттеуді жоспарлау.

Тапсырма

1. Тәжірибеден алынған оқиғаларды талдау.
2. Корреляциялық гипотезаны ауыспалылар арасындағы байланыстар туралы гипотеза ретінде қарастыру
3. Корреляциялық зерттеуді жоспарлау ретімен танысу.

Теориялық түсінік

Корреляциялық зерттеу екі ауыспалылар байланыстарын зерттеуге бағытталған.

«Зерттеу» термині «эксперимент» терминнің орнына қолданылады.

Корреляциялық әдістің көмегімен зерттеуге болатын психологиялық ауыспалылар үлгісі интеллект болып табылады.

Интеллект коэффициенті сан көрсеткіштері арқылы сипатталады.

Ковариация, немесе корреляция - ауыспалыларды зерттеу.

Корреляциялық әдіс – ауыспалылар өлшемдеріне көшу негізінде қарастырылады.

Гипотеза әддісі – байланыстар туралы гипотеза.

Лабораториялық жұмыс ұстанымының сипаттамасы

Корреляциялық зерттеу туралы. Эксперименттен айырмашылығы. Қалыптасқан сипаттамалар байланыстары туралы гипотезалар. Зерттелінушілер санына (количество) қойылатын талап. Статистикалық әдістерді қолдану. Корреляция матрицасы. Ауыспалылар арасындағы себепті қатынастар сипаттамасы.

Лабораториялық жұмысқа әдістемелік сілтемелер

1. Т.В. Корнилова Эксперименталдық психология. Теория және әдістер. – М.,2003. – С .269-275.
2. Р.Л. Солсо, М.К. МакЛин. Эксперименталдық психология. – СПб. 2003. –С 34-35.
3. В.Н. Дружинин. Эксперименталдық психология. –М. 1997. –С. 165-175.

Жұмысты орындау реті

1. Корреляциялық зерттеулерге тиісті тәжірибеден алынған оқиғаларды талдау қажет.
2. Корреляциялық гипотезаны ауыспалылар арасындағы байланыстар туралы гипотеза ретінде қорытындылау.
3. Корреляциялық зерттеуді жоспарлау ретімен танысу және жүзеге асыру.

Бақылау сұрақтары

1. Корреляциялық зерттеу қандай әдісті ұсынады?
2. Екі немесе одан көп ауыспалылар арасындағы еңгізілген корреляцияның статистикалық мағынасы неде?
3. Жүгіру жылдамдығын корреляциялық әдісі арқылы екі ауыспалыларды анықтаңыз.
4. Корреляциялық зерттеуінің жолдарын ашыңыз.
5. Құрылымдық корреляциялық зерттеу анықтамасы.
6. Корреляциялық зерттеу жоспарының негізгі артефактері.
7. Жұпты эквиваленттік бір топты бірөлшемді зерттеу.
8. «Шикі» мәліметтерінің матрицасы.
9. Корреляциялық зерттеу теориясы.
10. Кездейсоқ корреляция.
11. Тіке корреляциялық байланыс.
12. Йеркс – Додсон заңы.
13. Корреляция және себеп.

Есеп беруіне тиісті сілтемелер

1. Жұмыстың аты және мақсаты.
2. Тапсырма.
3. Құрылымдық зерттеу схемасы.
4. Схемалар мен графиктер.
5. Есептемелер (расчеттар).
6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау.

1. Жұмыстың аты және мақсаты

Корреляциялық зерттеулерді қолдану

- корреляциялық зерттеулер: тәжірибеден алынған оқиғалар;
- корреляциялық жолдар және эксперименталдық зерттеулер;
- корреляциялық зерттеуді жоспарлау;

2. Тапсырма

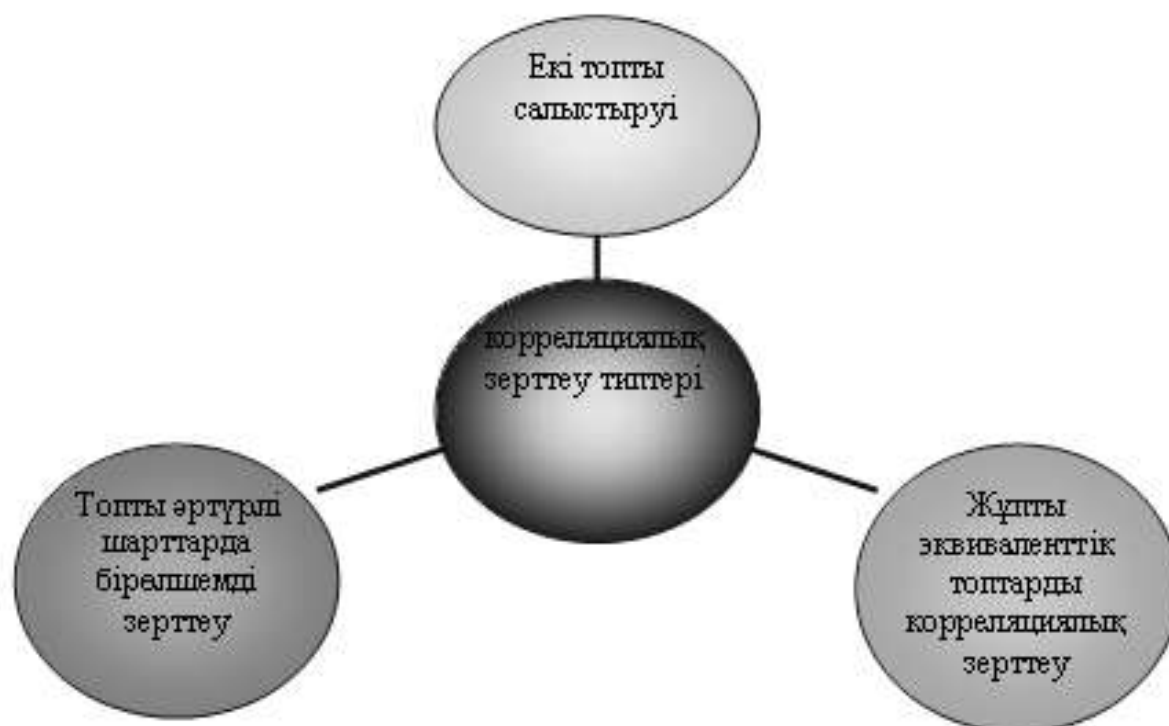
- тәжірибеден алынған оқиғаларды талдау;
- корреляциялық гипотезаны ауыспалылар арасындағы байланыстар туралы гипотеза ретінде қарастыру;
- корреляциялық зерттеуді жоспарлау ретімен танысу.

3. Құрылымдық зерттеу схемасы

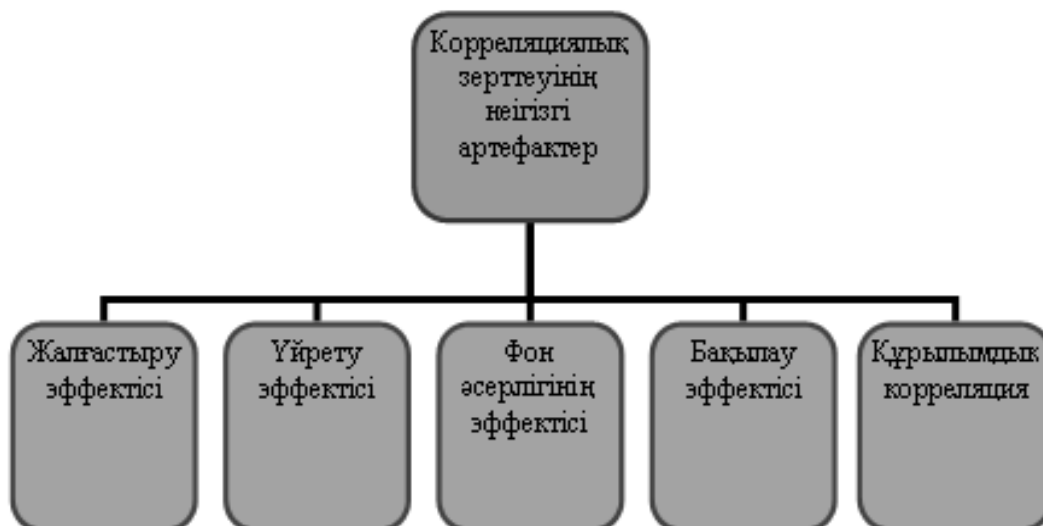

4. Схемалар мен графиктер

а) корреляциялық зерттеу типтері

ә) Корреляциялық зерттеуінің негізгі артефактер

5. Есептемелер (расчеттар)

$P \times O$ (зерттелінушілер \times өлшем)

$P \times O \times P$

-

$x_i - x$

$z = \frac{\quad}{\sigma}$, ауыспалылардың статистикалық өлшемі

$T \times N$, T - зерттелінушілер саны, N – тестер саны

6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау

Корреляциялық зерттеу әдістері, екі немесе одан көп ауыспалылар арасындағы енгізілген корреляцияның статистикалық зерттеулері ұйымдастырылды. Мысалы, жүгіру жылдамдығын корреляциялық әдісі арқылы екі ауыспалыларды анықталды. Корреляциялық зерттеуінің жолдарын ашылды Құрылымдық корреляциялық зерттеу анықтамасы, корреляциялық зерттеу жоспарының негізгі артефактері сарапталды. Жұпты эквиваленттік бір топты бірөлшемді зерттеу, «Шикі» мәліметтерінің матрицасы қарастырылды.

Корреляциялық зерттеу теориясы ашылды. Кездейсоқ корреляция, тіке корреляциялық байланы, Йеркс – Додсон заңы, корреляция және себеп деген сұрақтар талқыланды.

ЛАБОРАТОРИЯЛЫҚ ЖҰМЫС № 15

ЖҰМЫС АТЫ:

ПСИХОЛОГИЯДАҒЫ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ ЖАҢА ӘДІСТЕРІ

Жұмыс мақсаты:

1. Ғылыми зерттеулерінің әдістері.
2. Бақылау.
3. Әдістер жиынтығын қолдануының мәнділігі.
4. Тұлғаны зерттеу әдістері және принциптері.
5. Мәліметтерді сапалы талдау ғылыми зерттеуінің құралы ретінде

Тапсырма

1. Ғылыми зерттеулерінің әдістерін талдау.
2. Бақылау әдісін қолдану.
3. Жеке жағдайларды зерттеу.
4. Жеке тұлғамен эксперименттің қысқа сипаттамасын анықтау.
5. Зерттеу нәтижелерін қорытындылау.
6. Зерттеу этикасын талқылау.

Теориялық түсінік

Психикалық әрекетті де белгілі мақсатқа байланысты жоспарлап, арнайы белгіленген және мұқият ұйымдастырылған әдістер арқылы зерттейді.

Білгілі жоспар бойынша жүйелі түрде біраз уақыт бойына зерттелуші адамның психикалық ерекшеліктерін қадағалауды байқау әдісі.

Психологияда тәжірибе лабораториялық және тәбиғи болып табылады.

Хроноскоп – психикалық процестердің пайда болу шапшандығын өлшеу үшін арналған құрал.

Эстезиометр – тері түйсігінің сезгіштігін байқау үшін арналған құрал.

Тахистоскоп – зейіннің көлемін анықтау үшін арналған құрал.

Аудиометр – есітуді өлшеу үшін арналған құрал.

Эргографт – денедегі бұлшық еттердің жұмысын тіркеп отыру үшін арналған құрал.

Тәбиғи – зерттеуші өзіне керек құбылысты тәбиғи жағдайда тұдырып отырады.

Тест тапсырмаларын тексеру, жас мөлшерлік норма белгілеу – тест стандарттау.

Лабораториялық жұмыс ұстанымының сипаттамасы

Эксперименталдық зерттеулер әдістері. Жаңа әдістер. Классификация әдістері.

Методологиялық принциптер. Нақты әдістер. Мәселелерді шешу жолдары. Бақылау.

Зерттеу әдістері. Әдістер жиынтығы. Сыртқы валидтілік. Бақылау және әңгімелесу

әдістері. Эксперимент әдістері. Психолого-педагогикалық әдістер. Тұлғаның

зерттеуіндегі зертханалық эксперимент. Сапалық жолдар: апология және сын.

Мәліметтерді сапалы талдау.

Лабораториялық жұмысқа әдістемелік сілтемелер

1. С. Рубинштейн Основы общей психологии. – СПб, 2000 – С.425-431

2. Г. Гейтман, А. Фридлунд, Д. Райсберг. Психология негіздері. / - СПб., 2001. – С. 1009-1038.

3. Nisbett, 1993; Kosonen and Winne, 1995; Perkins and Grotzer, 1997; Halpenb 1998.

4. Barlow and Hersen, 1984.

5. А.Г. Ковалев. Тұлға психологиясы. –М., 1965. – С.49-67.

Жұмысты орындау реті

1. Ғылыми зерттеулерінің әдістерін талдаймыз.

2. Бақылау әдісін қолданамыз
3. Жеке жағдайларды зерттейміз
4. Жеке тұлғамен эксперименттің қысқа сипаттамасын анықтаймыз.
5. Зерттеу нәтижелерін қорытындылаймыз.
6. Зерттеу этикасын талқылаймыз.

Бақылау сұрақтары

1. Ғылыми әдістерін неге қажет?
2. Бақылау әдісінің маңызы.
3. Бақылау және әңгімелесу әдістерін ашыңыз.
4. Зерттеу этикасын ашыңыз.
5. Тұлғаның зерттеуіндегі зертханалық эксперимент туралы айтыңыз.
6. Тест тапсырмаларын тексеру, жас мөлшерлік норма белгілеу қайсы әдіске жатады?
7. Контент – анализ деген не?

Есеп беруіне тиісті сілтемелер

1. Жұмыстың аты және мақсаты.
2. Тапсырма.
3. Құрылымдық зерттеу схемасы.
4. Схемалар мен графиктер.
5. Есептемелер (расчеттар).
6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау.

Мысалы:

1. Жұмыстың аты және мақсаты

Психологиядағы зерттеулердің жаңа әдістері

- ғылыми зерттеулерінің әдістері;
- бақылау;
- әдістер жиынтығын қолдануының мәнділігі;
- тұлғаны зерттеу әдістері және принциптері;
- мәліметтерді сапалы талдау ғылыми зерттеуінің құралы ретінде.

2. Тапсырма

- ғылыми зерттеулерінің әдістерін талдау;
- бақылау әдісін қолдану;
- жеке жағдайларды зерттеу;
- жеке тұлғамен эксперименттің қысқа сипаттамасын анықтау;
- зерттеу нәтижелерін қорытындылау.

6. Зерттеу этикасын талқылау.

3. Құрылымдық зерттеу схемасы

4. Схемалар мен графиктер

а) жеке тұлғамен эксперименттің қысқаша сипаттамасы

Сұрақ қойылымы	Эксперименттің этапы
Тексеретін гипотезасы қандай?	Егерде сыныпта жәй музыка шығып тұрған өзінде де, бала кітапті оқу барысында зейіндірек болады, әріде шоғырланады.
Гипотезасының қайсысы нақтыланады, қайсысы дәлелденбейді?	Егерде музыка барысында баланың кітапті оқу көрсеткіші жоғары болса, онда гипотеза нақтыланады. Төмендетсе, онда гипотеза дәлелденбейді
Тәуелсіз ауыспалы не?	Музыка фонның барлығы немесе жоқтығы

ә) зерттеудің сандық және сапалық критериялары

Дәстүрлі	Альтернативтік
Объективтік	«Дәлелдігі»
Сенімділік	«Қосылымдылығы»
Ішкі валидтілік	«Шындықтылығы»
Сыртқы валидтілік	«Тасымалдығы»

5. Есептемелер (расчеттар)

Физиологиялық көрсеткіштер: ЭЭГ және ПЭТ

А.Ф. Лазурскийдің өткізген эксперимент есептемелерін ұсыну

КАД – мөл.сап. тал. (Томас және Знанецкий)

6. Жұмыс туралы қысқаша қорытындылау

Ғылыми зерттеулерінің әдістерін талданды, бақылау әдісін қолдандымыз жеке жағдайларды зерттедік, жеке тұлғамен эксперименттің қысқа сипаттамасын анықтадық, зерттеу нәтижелерін қорытындыладық, зерттеу этикасын талқыладық. Бұл сабақта үлкен психологиялық білім көлемі қозғалды, ақпарат қалай алынды деген сұрақтарға жауап берілді.

Негізгі әдебиеттер:

1. Бардин К.В. Пороговая проблема в классической и современной психофизике // Проблемы психофизики. – М., 1974.
2. Виноградова О.С., Парамонова Н.П., Соколов Е.И. Анализ физиологических особенностей слуха слабослышащих детей. Ориентировочный рефлекс и проблемы рецепции в норме и патологии. – М., 1962.
3. Гарбузов Н.А. Зонная природа звуковысотного слуха. – М.; Л., 1948.
4. Гершуни Г.В., Кожевников В.А., Марусева А.М., Чистович Л.А., Бюллетень экспериментальной биологии медицины. Т.26,1948

Пішімі 60x84 1/12
Көлемі 63 бет 5,25 шартты баспа табағы
Таралымы 20 дана.
Ш.Есенов атындағы КМТЖИУ
Редакциялық - баспа бөлімінде басылды.
Ақтау қаласы, 27 ш/а.